

Zaborski, Zdzisław

Początki Armii Krajowej na terenie Pruszkowa i Piastowa

Przegląd Pruszkowski nr 2, 62-98

1998

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

II WOJNA ŚWIATOWA - OKUPACJA NIEMIECKA

Zaczątki organizacji niepodległościowych na terenie Pruszkowa i okolic

Zdzisław Zaborski

POCZĄTKI ARMII KRAJOWEJ NA TERENIE PRUSZKOWA I PIASTOWA *)

Jutro, gdy przyjdzie rozkaz, wyjdziemy o świcie,
Wolności i Potęgi żołnierze nieznani,
Romantyzmem legendy barwić szare życie
I marzenia oblekać w realizmu granit.

Gdy wypadnie, nie będziem śmierci się wypraszać,
Przyjmijmy ją w postawie żołnierskiej i karnej,
Chcemy tylko mieć pewność, że ofiara nasza -
Krwi przelanej i życia - nie pójdzie na marne.

Wy, którzy zostaniecie, macie iść hartownie
Do celu, wierni Sprawie, nie zważając na nic,
A na naszych mogiłach zbudujcie warownie
I ostrokół bagnetów wystawcie u granic.

A jeśli słabi duchem wyrażą mniemanie,
Że zamiast czynu starczą słowa i nic więcej,
To niech wam w takiej chwili przed oczami stanie
Nasza krew na zielonych stołach konferencji.

/Autor nieznanym/

*) Rozdział opracowany na podstawie aktualnie dostępnych dokumentów i relacji. Będziemy wdzięczni, jeśli ktoś z P.T.Czytelników zechce uzupełnić lub sprostować opublikowane tu dane.

NARODZINY KONSPIRACJI

Kapitulacja stolicy w dniu 27 września 1939 roku, potem: 2 października załogi Helu i 5 października grupy operacyjnej Polesie gen. Fr. Kleeberga; zamknęły czas otwartej walki kampanii wrześniowej 1939 roku. Ale właśnie tam w Warszawie, Kocku i Modlinie, w największej tajemnicy podjęte zostały przez dowódców decyzje prowadzenia dalszej podziemnej walki dla odzyskania utraconej niepodległości. Społeczeństwo polskie, początkowo sparaliżowane klęską uwielbianego wojska, powoli krzepło w opozycji przeciw okupantowi. Podniętą do tego stały się aresztowania tak zwanych zakładników, wykonanie pierwszych wyroków śmierci, a w grudniu masowy mord w Wawrze. Represje te miały zastraszyć Polaków. O bezwzględności okupantów świadczyli również wysiedleńcy, przybywający z ziem polskich, teraz włączonych do Trzeciej Rzeszy. Musieli oni cały swój dobytek zostawić Niemcom, mając tylko 15 minut na ubranie się i opuszczenie swej ojcowizny. Według Hitlera Polacy mieli się stać robotnikami, sługami narodu niemieckich panów. Zamknięto więc wszystkie szkoły ponadpodstawowe. Zaczęły się branki i przymusowe wywożenie młodzieży na roboty do Niemiec. W tej sytuacji nadzieją napawały wiadomości napływające z Francji o utworzeniu tam przez gen. Władysława Sikorskiego legalnego Rządu Polskiego i Polskich Sił Zbrojnych. Liczono na rychłą ofensywę Sprzymierzonych na zachodzie. Już więc od października i listopada zaczęły się tworzyć zręby tajnych organizacji niepodległościowych. Inicjatorami ich stali się powracający żołnierze, a przede wszystkim oficerowie i podoficerowie Wojska Polskiego. Starsi mieli w pamięci czasy przed pierwszą wojną światową, gdy zaczynali pracę nad tworzeniem pierwszych polskich organizacji Sokoła, Drużyn Strzeleckich i Skautingu. Ci, którzy w innych organizacjach ZET-owych, Zarzewia, Związku Walki Czynnej tworzyli koncepcje Wolnej Polski. Pamiętali oni Polską Organizację Wojskową, która przygotowała ostateczny zryw niepodległościowy w 1918 roku. Wiemy, jak długie były niekiedy ich drogi do Polski przez lądy i morza, często okupione wysoką daniną krwi. Teraz tu, pod okupacją, groziła im śmierć w obozie lub przez rozstrzelanie.

Pruszków i Piastów również stanowiły w czasie wojny jeden, gęsto zaludniony zespół osiedli podwarszawskich o charakterze przemysłowym, powiązanych ze stolicą dwoma liniami kolejowymi: PKP i EKD. Stały się też wkrótce zapleczem zburzonej Stolicy. Z Warszawy docierały tu echa rodzącego się oporu i zawiązywały się pierwsze struktury organizacji niepodległościowych. Już w 1939 roku Pruszków ze swymi okolicami stał się terenem bardzo ożywionej działalności społeczno - politycznej i wojsko-

wej. Wymieńmy tu organizacje wojskowe, które odegrały największą rolę w kształtowaniu struktur organizacji konspiracyjnych w tym okresie, a były to: Służba Zwycięstwu Polski (SZP), z komendantem gen. Michałem Karaszewicz-Tokarzewskim, Komenda Obrońców Polski (KOP), z komendantem mjr. Bolesławem Studzińskim, Związek Odbudowy Rzeczypospolitej (ZOR), z przewodniczącym Tadeuszem Żenczykowskim, Tajna Armia Polska (TAP) z komendantem mjr. Janem Włodarkiewiczem, Pruszkowska Organizacja Wojskowa pod dowództwem Zygmunta Abramowskiego, podporządkowana następnie Organizacji Wojskowej "Unia" (OW), z komendantem kpt. Cyprianem Odorkiewiczem, Związek Czynu Zbrojnego Powstania Narodowego z komendantem mjr. Franciszkiem Znamirowskiem, a w Pruszkowie - Janem Borkowskim, Gwardia Obrony Narodowej (GON) z komendantem Józefem Paterem i płk. Julianem Skokowskim. Załoga Powstania Narodowego (ZPN) znana też jako Związek Polski Niepodległej, Polska Organizacja Zbrojna (POZ) - formacja chłopskiej organizacji "Raclawice" z komendantem kpt. Kazimierzem Różycim, "Pobudka" utworzona przez członków dawnego ONR oraz Narodowa Organizacja Wojskowa (NOW), początkowo nosząca nazwę Organizacja Wojskowa Stronnictwa Narodowego z komendantem por. Bolesławem Kazubskim i Narodowo Ludowa Organizacja Wojskowa (NLOW), pod kierownictwem kpt. Kazimierza Wojtczaka. Ten krótki przegląd organizacji, mających swych członków w Pruszkowie w końcu 1939 roku, świadczy o rozmachu z jakim one powstawały i jak trudną sprawą jest przedstawienie historii ich powstawania. Werbowanie członków do organizacji odbywało się wśród osób zaufanych, kolegów, sąsiadów lub członków rodzin. W takiej sytuacji i ogólnej chęci walki z okupantem, zdarzało się, że wstępowano do organizacji przypadkowo napotkanych. Nie zastanawiano się często nad ich programem i kierownictwem, czy reprezentują legalny Rząd Polski. Więcej nawet, bo zarówno SZP i ZWZ, które ten mandat posiadały, wzbudzało wielokrotnie obawy, czy ludzie stojący na czele tych organizacji nie mają rodowodu sanacyjnego i czy tym samym nie są odpowiedzialni za klęskę wrześniową. Stąd wynikała, w pierwszym okresie konspiracji, duża płynność kadr. Ponadto jedne organizacje łączyły się w konfederacje a inne rozpadały się. Wiele organizacji padło ofiarą aresztowań niemieckich. Wszystko to sprawia poważne trudności w przedstawieniu historii, a pamiętajmy, że obowiązywała zasada utrzymania ścisłej tajemnicy.

Na przełomie lat 1939/1940 nastąpiło przemianowanie SZP na Związek Walki Zbrojnej (ZWZ). Jednocześnie jej komendantem w Kraju został mianowany płk dypl. Stefan Rowecki. Zaczął on nadawać organizacji strukturę przedwojennego wojska, tworząc bataliony, kompanie i plutony.

Kłeska Francji w czerwcu 1940 roku spowodowała ogólne przygnębienie, rozumiano, że wojna potrwa dłużej, że trzeba chronić żywe siły narodu. Wstrzymano masowy rozwój organizacji, nadając jej charakter kadrowy. Nakazano, aż do odwołania, zaniechania wszelkich aktów zbrojnych.

Podajemy poniżej charakterystyki i historię pierwszych organizacji niepodległościowych, jakie powstały na terenie Pruszkowa i Piastowa oraz w ich okolicach.

KONSPIRACYJNA ORGANIZACJA POW I GON

Jednymi z pierwszych organizacji niepodległościowych, które powstały na terenie Pruszkowa na przełomie lat 1939/40, była organizacja byłych POW-iaków z ppłk. Henrykiem Ornowskim "Starym".¹ Współzałożycielami jej byli również Jan Kilian "Czeremcha" i por. rez. Władysław Grabowski "Pobóg". Można przypuszczać, że w ten sposób odżyła dawna tradycja walki konspiracyjnej z roku 1918. Przyjęto dla organizacji strukturę piątkową. Na czele każdej piątki stanęli peowiaci: Władysław Grabowski "Pobóg", Jan Kilian "Czeremcha", Teofil Grzybowski "Grzyb", Kazimierz Wojnarowicz "Furman", Tadeusz Pastusiak "Błysk", Karol Milczarek "Muchar", Waclaw Grabowski "Granat", Edmund Grabowski "Śmiały", Leokadia Grabowska "Łońka" i Anna Adaszewska "Felka".² Pruszkowska organizacja została podporządkowana warszawskiej komendzie Gwardii Obrony Narodowej (GON). W Pruszkowie utworzyła ona kompanię w sile około 130 ludzi.³ Komendantem obwodu pruszkowskiego GON został ppłk H. Ornowski, przyjmując pseudonim "Nauczyciel" lub "Stary". Jego zastępcą na terenie fabryki Ursus został ppor. Tadeusz Paluszkiewicz "Błysk", a w Warsztatach Kolejowych Mieczysław Piorunowski "Mieczyk".⁴

Organem pruszkowskiego GON było pismo "Świt-GON" redagowane i drukowane na powielaczu przez Władysława i Teresę Grabowskich w ich domu przy ulicy Źródlanej na krańcach Piastowa. Stąd rozchodziło się wzdłuż linii kolejki EKD od Pruszkowa aż do Warszawy.

Dalszy los pruszkowskiego GON jest niejasny. Próby przejęcia go przez VI Rejon AK w grudniu 1942 roku nie dały pozytywnych rezultatów - GON nie chciała się podporządkować.⁵ W 1943 roku część stanu osobowego tej organizacji została przejęta przez warszawską komendę GON i trafiła z nią do Konfederacji Zbrojnej, a pozostali zostali przejęci i włączeni do różnych struktur Armii Krajowej VI Rejonu w Pruszkowie.⁶ Organizacja Kolejarzy przejęła jeden pluton liczący zaledwie 12 ludzi pod dowództwem Zbigniewa Szawińskiego "Homo".⁷ Por. "Pobóg" trafił do kwatery strzostwa sztabu jako zastępca referenta mundurowego.

TAJNA ARMIA POLSKA

Jedną z pierwszych organizacji wojskowych, zawiązanych w październiku 1939 roku, była również Tajna Armia Polska (TAP)⁸ założona w Warszawie przez mjr Jana Włodarkiewicza "Drawicza"⁹, byłego działacza POW. Uczestniczył w kampanii wrześniowej, po wyrwaniu się z okrążenia poszedł na pomoc Warszawie. Dopiero 15 października złożył broń, by dalej walczyć w konspiracji. TAP była organizacją czysto wojskową, o tendencjach narodowych i uznającą ideologię chrześcijańską. Później została powiązana z katolicką grupą "Znak" jako nadbudową ideowo - polityczną. Organem prasowym były pisma: "Znak" i "Biuletyn Żołnierski".¹⁰ TAP i "Znak" związały się początkowo z Centralnym Komitetem Organizacji Niepodległościowych kierowanym przez inż.R.Świętochłowskiego. Nie uznawał on SZP z komendantem gen.Tokarzewskim, łącząc jej członków z ludźmi z obozu sanacyjnego. Żołnierze TAP składali przysięgę ślubując w imię hasła: Bóg, Honor i Ojczyzna, na wierną i ofiarną służbę Ojczyźnie i posłuszeństwo legalnemu Rządowi gen.Sikorskiego.¹¹ W końcu 1940 roku TAP weszła do Konfederacji Zbrojnej, a z nią do AK. Od stycznia 1940 r. komórką TAP w Pruszkowie dowodził por.rez. Aleksander Żytkiewicz "Albin" lub "Jastrzębski"¹². Po przeniesieniu go na komendanta powiatu jego miejsce zajął, kpt.Józef Wolski "Jacek", a następnie por.rez.Tadeusz Chróścicki¹³. Tworzyli oni w Pruszkowie załóżki pułku TAP. Organizacja miała bowiem wielu zwolenników i członków wśród inteligencji i młodzieży pruszkowskiej. Młodzi zbierali broń ukrytą w 1939 roku w mogiłach poległych żołnierzy. We wrześniu 1940 roku nastąpiły aresztowania wśród kierownictwa TAP, które praktycznie rozbiły organizację¹⁴. Aresztowano por.T.Chróścickiego i jego syna, kolportera Konrada Żelechowskiego, por.Jana Wysockiego, Stanisława Stawiszyńskiego, dr Zygmunta Śliwickiego¹⁵, łącznika Józefa Nojja, znanego olimpijczyka i wielu innych. W grudniu 1942 w protokóle zdawczo - odbiorczym z przejściem organizacji Konfederacji Zbrojnej przez AK (PZP) zapisano, że zgłoszono 100 ludzi z TAP, ale przejęto tylko 29, widocznie pozostali trafili do AK własnymi drogami. Pruszkowiaczy walczyli też w Wachlarzu. Jan Włodarkiewicz, gdy został komendantem "Wachlarza" zwerbował do niego por.A.Żytkiewicza na szefa łączności sztabu i ppor.Jerzego Czeleja "Kwiatkowski", "Majewski" na jego adiutanta.

KOMENDA OBROŃCÓW POLSKI

Już w pierwszych miesiącach okupacji niemieckiej na terenie Pruszkowa i okolic pręźnie rozwijała się niepodległościowa organizacja: Komenda

Obróńców Polski. Jej skrót KOP miał nawiązywać do nazwy Korpusu Ochrony Pogranicza. Założycielami Komendy po rozformowaniu Korpusu Ochrony Pogranicza byli jego oficerowie: gen.bryg.W.Orlik - Ruckeman, członek Zarzewia i Polskich Drużyn Strzeleckich, i major Bolesław Studziński, członek POW w 1918 r. Dysponując kasą Korpusu mieli środki na rozwój organizacji, która wkrótce objęła całe terytorium kraju. Kierownictwo KOP miało powiązania z gen.Sikorskim we Francji, odnosiło się niechętnie do koncepcji reprezentowanych przez ZWZ.¹⁶ Na terenie Pruszkowa i Żbikowa KOP utworzyła szereg ośrodków, których komendantem był kapitan Zagórski. Organ prasowy KOP "Polska Żyje", pierwsze drukowane konspiracyjne pismo, rozchodziło się w dużej ilości. Kolportażem prasy KOP zajmował się sierż. Stefan Piekarczyk "Czesław" w swym domu w Tworcach. Wielu przyszłych Akowców zaczynało swoją działalność w KOP, tak jak nauczyciele: Jan Tomasiak, Henryk Dajczek, Wawrzyniec Szewczyk,¹⁷ ppor.Bogdan Borkowski, który w KOP składał przysięgę przystępując do konspiracji w listopadzie 1939 roku. W Piastowie komendantem placówki KOP był woźny Urzędu Gminnego kpr.Józef Kalita. Już od 1940 r. KOP podejmowała próby współpracy z ZWZ, lecz dopiero po licznych aresztowaniach w jej warszawskich strukturach, zaczęło się w Pruszkowie w 1941 roku podporządkowywanie połączonych organizacji wojskowych KOP i ZPN (Związek Polski Niepodległej) komendzie AK. Formalne przejęcie batalionu, w sile 250 ludzi, nastąpiło 15.08.1943 r.¹⁸. Z członków KOP utworzono w strukturach VI Rejonu pluton oznaczony numerem 1734, którego dowódcą został potem plut."Sulima" (Eligiusz Posel).

ZWIĄZEK POLSKI NIEPODLEGŁEJ

Zbigniew Kłosowicz por.
"Kleszcz" ZPN

Związek Polski Niepodległej lub zwany też Załogą Powstania Narodowego (ZPN) był tworzony na tym terenie przez por.sap.Zbigniewa Kłosowicza "Kleszcza"¹⁹ i jego zastępcę ppor.sł.st.artylirii Ryszarda Horoszuchę "Bojara"²⁰. W Warszawie ZPN powstał już w listopadzie 1939r. zawiązany przez członków przedwojennego Związku Powstańców Śląskich. Na komendanta miasta stołecznego Warszawy powołano Józefa Wolskiego "Sawę".²¹ Brak jest dokumentów, które by świadczyły o powiązaniu organizacji pruszkowskiej z warszawską, poza tym, że tu czytany był "Monitr Informacyjny ZPN". ZPN od początku swego istnienia dążyła do konsolidacji z innymi organizacjami i w

lutym 1940 r. nawiązała kontakt w komendą ZWZ i płk.St.Roweckim "Grottem", a potem z KOP i mniej licznymi w Pruszkowie organizacjami jak Organizacja Wojskowa - Kadra Bezpieczeństwa (OW-KB) zorganizowana w Pruszkowie przez kpt.Murata²² i Polska Niepodległa (PN).²³ Doprowadziło to do utworzenia razem z KOP wspólnego batalionu, a raczej oddziału, bo ze względu na niepełny stan osobowy jednostka ta nie powinna być nazwana batalionem. Został on podporządkowany AK w dniu 18.06.43 i dał początki plutonom nr 1717 st.sierż. "Kulika" (NN), nr.1731 ppor."Baški" (NN) i nr.1733 st.sierż."Balona" (NN).²⁴

POLSKA ORGANIZACJA ZBROJNA

Polska Organizacja Zbrojna (POZ) była pionem wojskowym wyłonionym w kwietniu 1940 roku w Chłopskiej Wolności "Raclawice". Korzenie "Raclawic" sięgały do przedwojennych organizacji: Młodzieży Wiejskiej "Wici" i Centralnego Związku Młodej Wsi "Siew". "Raclawice" powstałe w 1939 roku, początkowo grupowały działaczy ludowych o zapatrywaniach radykalno społecznych - lewicowych i nie aprobujących działań dowódców SZP i ZWZ, obwiniając ich za przegraną kampanię wrześniową.²⁵

Polska Organizacja Zbrojna wchłonęła czysto kadrową Wojskową Organizację "Znak" (WOW-Znak) oraz część kadry Związku Czynu Zbrojnego, grupujących oficerów i podoficerów przedwojennego Wojska Polskiego. Pod koniec 1940 roku przeprowadzono szeroką akcję werbunkową, przyjmując każdego Polaka chcącego walczyć o niepodległość w oparciu o społeczne siły warstwy chłopskiej. Przy tym dążono do szerokiego wciągnięcia do swych szeregów inteligencji. Kolportowano swą prasę a przede wszystkim tu trafiały: "Dwa dni" (1939-44) i "Walka i Wolność" (1939-44). Statut organizacji określa POZ-Znak jako konspiracyjne wojsko polskie, apolityczne, będące ramieniem zbrojnym Rządu Rzeczypospolitej Polskiej, którego celem jest przygotowanie wystąpienia zbrojnego i walka do ostatecznego zwycięstwa. Utworzono placówki w Piastowie, Pruszkowie, Ożarowie, Włochach, Radości, Rembertowie i Legionowie. Placówki te, jako należące do powiatu warszawskiego, podporządkowane były I Okręgowi POZ Warszawa - Miasto²⁶, Komendantami okręgu byli kolejno: por.(ktp./mjr/ppłk.) Piotr Wojcieszewski "Radwan", "Sulica", a od grudnia 1941 r. kpt. (mjr) art.sł.st.Wacław Chojna²⁷ "Majewski". POZ od połowy 1940 roku współpracował z ZWZ, a pomiędzy wrześniem i listopadem 1942 roku nastąpiło jego formalne scalenie z AK. VII Obwód AK "Obroża" przejął z placówek w powiecie warszawskim łącznie 450 żołnierzy a w tym 17 oficerów oraz 140 podoficerów i podchorążych²⁸. Według protokołu przejścia z 31.10.1942 r. POZ z Piastowa "Majewski" (kpt W.Chojna) zdał,

a "Roman" (ppor.Wł.Więch) przyjął: a-2 (oficerów), c-19 (podoficerów), d-27 (strzelców), razem 48 żołnierzy, którzy zostali wcieleni do plutonu 1724 sierż.Eugeniusza Skawińskiego "Stera" w 3 kompanii²⁹. Z placówki POZ w Pruszkowie "Majewski" przekazał, a "Biały" (por.Józef Bialik) przejął: c-24 (podoficerów) i d-39 (strzelców) razem 68 żołnierzy, z których tylko 30 przejął "Administrator P" (oficer ewidencyjny) do ewidencji VI Rejonu, włączając do plutonu 1721 sierż.Stanisława Skowronka "Regisa" w drugiej kompanii³⁰.

ZWIĄZEK OBROŃCÓW RZECZPOSPOLITEJ

Związek Obrońców Rzeczypospolitej (ZOR) powstał w Pruszkowie, około 10.10.1939 roku, jako jedna z pierwszych organizacji podziemnych w kraju. Powstał w środowisku przedwojennych działaczy Obozu Zjednoczenia Narodowego³¹ i był powiązany ze Stronnictwem Demokratycznym. Jej kierownictwo było dwustopniowe³²: trójosobowy zespół koncepcyjno - nadzorczy zwany "Trójką", na czele którego stał Tadeusz Żenczykowski, "Władysław"³³ i Komenda Główna jako organ wykonawczy. Wielu "zorowców" z Komendy Głównej oraz warszawskich ogniw ZOR pracowało jednocześnie w różnych agendach KG ZWZ. W niektórych rejonach dowódcy oddziałów ZOR byli jednocześnie dowódcami oddziałów ZWZ, na przykład por."Suzin" w Piastowie. Organizację ogniw ZOR w Pruszkowie i okolicy powierzono pracownikowi "Grupy Technicznej" inż.Zdzisławowi Szymborskiemu "Skowronkowi". Została zaprzysiężona pierwsza "piątka" przez członka wspomnianej "Trójki" inż.Bronisława Butkiewicza "Bronisława". ZOR swą organizację tworzyła systemem piątkowym³⁴. Pierwszą "piątkę" w Pruszkowie utworzyli: Juliusz Gomuliński

Kpt. Zdzisław Szymborski "Skowron"

"Lidzki" - dyrektor Szkoły Zawodowej Stowarzyszenia Mechaników, Feliks Kozioł "Marian" - kierownik odcinka drogowego EKD, Stanisław Piątkowski "Józef" - nauczyciel szkoły powszechnej, im.Marii Konopnickiej, Stanisław Radomski "Ryszard Kański" - nauczyciel szkoły im.Żółkiewskiego, Władysław Wojciechowski "Wyrwa" - naczelnik odcinka drogowego PKP w Pruszkowie. Wkrótce powstawały dalsze oddziały ZOR: Włochy, Okęcie, Gołębki, Ursus, Michałowice i Piastów bez ściśle określonych granic werbunkowych. Oddziały potem prze-

Stanisław Radomski "Kański"

mianowano na placówki zwanymi też podódkami. Rozpoczęto też formowanie oddziałów wojskowych, wyznaczając im komendantów. Utworzono placówkę Pruszków o kryptonimie "Opole" z komendantem st. ułanem rez. St. Radomskim "Kańskim" lub "Tomaszem", placówkę Piastów "Jowisz" z komendantem ppor. rez. Janem Sadowskim "Suzinem", "Horacym" - członkiem Zarządu Spółdzielni "Społem" w Piastowie. W Ursusie powołano placówkę "Kordian", której komendantem został dr Jerzy Włoczewski "Mazur" a dowódcą oddziału por. rez. mgr Marian Krawczyk - pracownik miejscowej apteki. W Michałowicach placówkę "Ojców" z komendantem ppor. rez. inż. arch. Tadeuszem Borkowskim. Pozycja społeczna tych pierwszych dowódców

zapewniała duże możliwości organizacyjno - werbunkowe i szybki rozwój organizacji. W połowie 1940 roku powstał Pruszkowski Rejon ZOR o kryptonimie "Opole", a na przełomie lat 1940/41 Obwód "Sawa" obejmujący teren powiatu warszawskiego. Na jego czele stanął ppor. rez. Zdzisław Szymborski "Skowron".

Organizację Kobiecą ZOR od marca 1940 roku prowadziła jako komendantka por. Janina Młodzińska "Teresa", nauczycielka szkoły im. J. Piłsudskiego w Pruszkowie. Została ona komendantką służby kobiet ZOR z chwilą utworzenia na przełomie lat 1940/41 I Okręgu ZOR "Mazowsze", obejmującego województwo warszawskie.

Poza formowaniem oddziałów wojskowych ZOR prowadził wywiad wojskowy i działalność informacyjno - propagandową za pośrednictwem własnego centralnego organu prasowego pod tytułem "Wolna Polska", a także przez rozpowszechnianie własnych nasłuchów radiowych. Organizowaniem sieci kolportażowej oraz łączności w Rejonie ZOR zajmowała się Otylia Szymborska "Jaga I". Jak było wspomniane, organizacja wojskowa ZOR z powodzeniem współpracowała z ZWZ a potem z AK. Cele i zadania obu organizacji w ogólnym zarysie pokrywały się³⁵. Akcja scalania organizacji ZOR i ZWZ, a potem AK, zaczęła się już od roku 1941, lecz ostateczne podpisanie protokołu nastąpiło dopiero w dniu 5.08.1943 roku. Komendant Rejonu Opole - "Kański" zdał, a "Właściciel" - komendant Rejonu VI AK w Pruszkowie ("Henrykowie"), przejął 669 ludzi, w tym 45 oficerów, 18 pistoletów, 4

karabiny i różny sprzęt wojskowy³⁶. W wyniku wprowadzenia w AK w 1942 roku organizacji na wzór wojska przedwojennego, utworzono III batalion z czterema kompaniami. W Piastowie 7 kompanię ppor. J. Sadowskiego "Suzina", która wkrótce liczyła około 200 ludzi³⁷ w trzech plutonach. W Pruszkowie 8 kompanię por. J. Sobockiego "Koraba" z około 160 ludźmi w 3 plutonach i 9 kompanię ppor. Wiesława Szymborskiego "Skrzypka"³⁸ z około 130 ludźmi w 2 plutonach. W Ursusie 10 kompanię o kryptonimie "Kordian" por. Mariana Krawczyka "Janosa" licząca 144 ludzi w 3 plutonach i drużynę w Michałowicach o kryptonimie "Ojców". Tak szybki rozwój organizacyjny przypisać należy niezwyklej prężności i zmysłowi organizacyjnemu dowódców ZOR-owskich, a przede wszystkim dowódcy III batalionu mjr. Władysławowi Wrotniakowi "Dotrzebowi"³⁹. Jednakże do pełnej gotowości bojowej organizacji brakowało broni, było jej tylko tyle, aby móc szkolić młodzież przedpoborową licznie werbowaną do oddziałów.

ORGANIZACJA WOJSKOWA "UNIA"

W końcu 1939 roku wachmistrz Zygmunt Abramowski⁴⁰ zorganizował na terenie Żbikowa Pruszkowski Oddział Wojskowy. Pierwszą uroczystą przysięgę⁴¹ odebrano 1.12.1939 w domu Leona Trzczińskiego na ul. Szkolnej 29 w obecności ks. Fr. Dyżewskiego pseudonim "Jasna Góra", Zygmunta Abramowskiego "Okszę" i Jana Hoppego, delegata z Warszawy. Udział delegata warszawskiego wskazuje, że POW była powiązana z organizacją warszawską. W czerwcu zaprzysiężonych było już 36 ludzi. W styczniu 1941 roku cały oddział POW został wcielony do drugiego pułku Polskich Wojsk Unijnych (PWU) jako kompania detaszowana w Pruszkowie⁴². Dopiero w październiku 1942 roku pruszkowska kompania, licząca 58 ludzi, została podporządkowana VI Rejonowi AK w Pruszkowie⁴⁵, jako 11 kompania karabinów maszynowych pod dowództwem por. rez. Eugeniusza Oracza "Marka" i została włączona do I batalionu kpt. Zdzisława Castellaza "Turyna". Wobec strat, jakie spowodowały aresztowania w maju 1943 i w nocy z 2 na 3 czerwca 1944 r., oddział utracił broń i około 20 żołnierzy, przekształcony został w pluton oznaczony nr 1722 i nie odegrał już potem większej roli w konspiracji.

"Unia" była organizacją narodowo - katolicką założoną przez redaktora "Zetu" - Jerzego Brauna w czerwcu 1940 roku. Jej formacją wojskową były PWU, a potem "Organizacja Wojskowa Unii". Komendantem OWU od czerwca 1941 roku był dawny działacz tajnego skautingu i peowiak Cyprjan Odorkiewicz⁴⁴.

Por./kpt. Bronisław Chajecki
"Boryna"

Józef Kwasiński "Niemira", "Podmiejski" -
zastępca komendanta obwodu POW

Ppor. Tadeusz Borkowski "Juliusz"

Wchm. Zygmunt Abramowski "Oksza"

Na terenie centralnego Pruszkowa w roku 1940 z inicjatywy wyżej wspomnianego Jana Hoppe, powstała liczniejsza grupa organizacji wojskowej "Unii", którą tworzyli i stanęli na jej czele: harcmistrz ppor. Bronisław Chajęcki "Boryna" i peowiak pruszkowski Józef Kwasiborski "Niemira"^{47-a}.

Należy przypuszczać, że grupa ta znalazła się w II batalionie VI Rejonu AK. Bronisław Chajęcki został przeniesiony w sierpniu 1942 r. na stanowisko komendanta OW "Unii" na Pradze, a potem - po scaleniu jej z AK w 1942 roku - został komendantem Państwowego Korpusu Bezpieczeństwa w Warszawie. Józef Kwasiborski natomiast przeszedł do pracy w konspiracyjnym Stronnictwie Pracy, gdzie działał czynnie jeszcze latem 1945 roku pod pseudonimem "Podmiejski" jako członek Rady Jedności Narodowej.

POBUDKA

Na terenie północnego Piastowa i tak zwanej "Papierni" w 1939 r. związał się samodzielny oddział "Pobudka". Tworzyli go głównie podchorążowie i podoficerowie WP. Nie było w nim ani jednego oficera⁴⁶. Z nazwy samodzielny, należy przypuszczać, że nie podlegał warszawskiej organizacji o tej samej nazwie, utworzonej przez członków byłego ONR-Falanga, na czele której stał Witold Rothenburg - Rościszewski⁴⁷. W czerwcu 1940 r. zaprzysiężony został w ZWZ por. Hieronim Krygier "Walski". Dostał on polecenie zorganizowania i wcielenia do ZWZ wolnego oddziału "Pobudki". W chwili przejścia liczyła ona 20 do 30 ludzi. "Walski" stworzył dwa plutony, formując kompanię. Podczas reorganizacji pruszkowskiego ośrodka ZWZ przez kpt. "Pawła", w końcu 1941 r. por. H. Krygier został przeniesiony do utworzonego sztabu VI Rejonu "Helenów". Kompanię w Piastowie przekazał porucznikowi rez. piechoty Bolesławowi Szczawińskiemu "Mrukowi". Według raportu z października 1943 r. ta trzecia kompania po uzupełnieniu i dołączeniu plutonu z POZ osiągnęła stan 218 ludzi w trzech plutonach.

ODDZIAŁ "ANATOLA"

W wyniku akcji scaleniowej nie wszystkie organizacje wojskowe powstające na terenie Pruszkowa czy Piastowa trafiały do tutejszych struktur ZWZ i AK. Tak było z grupami pruszkowskiej "Pobudki". Z jej pionu wojskowego już w 1940 r. wyłoniły się grupy dywersyjno - sabotażowe. Organizatorem ich był niezwykle aktywny ppor. Seweryn Skowroński⁴⁸ z Piastowa noszący pseudonimy "Arciszewski", "Walery", następnie "Anatol" a w powstaniu "Lilpop". Był on już w 1939 r. związany z "Pobudką"⁴⁹ wywodzącą się ze środowisk przedwojennej organizacji wojskowej Obozu Na-

rodowo - Radykalnego "Falanga". Wykorzystując swe dawne znajomości i powiązania łączył luźne grupy montując z nich zespołową organizację zasobną w ludzi i broń głównie porzuconą w 1939 roku. Przyjęła się dla niej nazwa "Oddział Walerego" lub "Oddział Anatola" od pseudonimów dowódcy. W Piastowie utworzył grupę konspiracyjną z kolejarzy i pracowników Dyrekcji Okręgowej PKP zamieszkałych w Piastowie.

W Pruszkowie pierwsze grupy młodzieżowe "Pobudki" utworzył sierż. Tadeusz Palusiak zamieszkały przy ul. Promyka używający pseudonimu "Konstanty Jasiński" lub wprost "Kostek"⁵⁰. "Kostek" rozpoczął swą działalność konspiracyjną w połowie 1940 roku od wydawania komunikatów radiowych samodzielnie redagowanych i powielanych. Jego punktem kontaktowym był kiosk prowadzony przez jego matkę w Pruszkowie. Najbliższym jego współpracownikiem był Leon Bartnik "Szary". Oddział "Kostki" był bardzo aktywny, obejmował swym działaniem Pruszków, Ożarów, Piastów, Ursus i Warszawę. Przeznaczony był do akcji likwidacyjnych i sabotażowo dywersyjnych. Wykonał w latach 1940-1942 szereg akcji małego sabotażu i akcji dywersyjnych na transporty niemieckie oraz zamachy likwidacyjne na agentów Gestapo w Pruszkowie i Warszawie. W lipcu 1944 liczył 30 żołnierzy podzielonych na cztery patrole.

Na terenie Ursusa, Piastowa, Gołębek i Włoch powstała liczniejsza grupa "Pobudki" zorganizowana przez byłego harcerza, plutonowego Kazimierza Jackowskiego "Hawelana" (w powstaniu "Torpeda"). Oddział formalnie podporządkowany był sierż. "Kostce" i przed powstaniem liczył 44 ludzi w 5 patrolach. Brał udział w wielu akcjach, z których najpoważniejszą było zniszczenie transportu ze sprzętem wojennym pod Jaktorowem.

"Pobudka" w zakresie walki bieżącej i dywersji w drugiej połowie 1940 roku podjęła współpracę ze Związkiem Odwetu ZWZ, początkowo jako organizacja samodzielna. Na początku 1941 r. "Grupa Walerego" podporządkowała się Związkowi Odwetu Okręgu ZWZ Warszawa Miasto, w końcu 1942 r. przekształconego w "Kedyw" O.W. Z dniem 1.8.1943 r. wcielona została do "Kedywu" Komendy Głównej AK jako samodzielna jednostka o kryptonimie "Anatol", aby w marcu 1944 wejść do utworzonego w ramach "Kedywu" batalionu "Miotła" pod dowództwo kpt. st. Franciszka Mazurkiewicza "Niebory". Batalion "Miotła" wstąpił się walkami w Powstaniu Warszawskim na Woli, Starym Mieście, Czerniakowie.

7 PUŁK PIECHOTY LEGIONOWEJ AK

- "MADAGASKAR", "GARŁUCH"

Konspiracyjny związek o kryptonimie "Madagaskar"⁵¹ utworzyło w końcu 1939 roku grono oficerów przedwojennego 7 pułku piechoty legionowej. Powstawały pierwsze "piątki" organizacji. Początkowo związek był wojskową jednostką kadrową Organizacji Orła Białego (OOB) tworzoną na wzór Związku Strzeleckiego według przedwojennych zasad wojskowej dywersji pozafrontowej. Na czele Organizacji Orła Białego stał ppłk.J.K.Pluta - Czachowski⁵². Od roku 1940 "Madagaskar" istniał jako samodzielny oddział, a na początku 1941 wszedł w skład ZWZ podporządkowany Dowództwu Okręgu Warszawskiego⁵³. Wkrótce jednostkę kadrową rozwinęto do pełnych stanów etatowych, osiągając je już jesienią 1941 roku. W lutym 1942 roku dowództwo pułku po aresztowanym kpt.Kazimierzu Langu "Dziadzie" objął mjr.Stanisław Babiarz "Wysocki". Terenem werbunkowym I batalionu pułku "Madagaskar" były miejscowości podwarszawskie Ursus, Piastów, Pruszków, Ożarów i okolice, a więc pokrywały się z terenem VI i VII Rejonu, VII Obwodu "Obroży" AK. Dowództwo I batalionu od lutego 1940 roku pełnił mjr Mikołaj Sukniewicz "Odyniec", "Kola", a jego trzecia kompania swym zasięgiem obejmowała Piastów i Pruszków. Dowodził nią ppor.Zdzisław Sitkiewicz "Wrzos" z Piastowa, potem przekazał dowództwo ppor.Tadeuszowi Nowickiemu "Orlikowi"⁵⁴ z Pruszkowa, który sformował w ramach trzeciej kompanii dwa pełne i jeden niepełny pluton⁵⁵. Na miesiąc przed powstaniem ppor. "Orlik" uzyskał przeniesienie do VI Rejonu, gdzie zameldował się ze swym jednym niepełnym plutonem pruszkowskim.

ŚŁUŻBA ZWYCIĘSTWU POLSKI

I ZWIĄZEK WALKI ZBROJNEJ

Struktury organizacji Służba Zwycięstwa Polski (SZP) przenikały z Warszawy na teren Pruszkowa i Piastowa już w roku 1939. Organizacja ta, jak meldował jej komendant gen.Michał Karaszewicz - Tokarzewski "Torwid" gen.Sikorskiemu⁵⁶, miała na celu odtworzenie kadr wojskowych i władz administracyjnych do opanowania kraju w chwili załamania się Niemiec na wzór POW. Według instrukcji Komendanta Głównego ZWZ⁵⁷ miała być *organizacją jednolitą na terenie kraju, ogólną narodową, ponad partyj-*

na, skupiającą w swych szeregach, bez względu na różnicę przekonań politycznych i społecznych, wszystkich pragnących walczyć orężnie z okupantem. Organizacją ściśle tajną wojskową opartą o bezwzględne zasady hierarchii karność i dyscypliny. Członkiem ZWZ może być każdy Polak o nieposzlakowanej czci w wieku od 17 lat, który złożył przysięgę.

W kraju nastąpiły zmiany w wyniku krystalizowania się polskich władz na obczyźnie. W grudniu SZP została przekształcona w Związek Walki Zbrojnej podległy komendantowi gen.Kazimierzowi Sosnkowskiemu we Francji⁵⁸. Na przełomie lat 1939/40 utworzyły się zawiązki komendy Okręgu Warszawa Województwo⁵⁹. W Pruszkowie kpt.Stefan Turno-Ornowski "Butrym", "Babinicz" od maja 1940 tworzył mozolnie zręby organizacji ZWZ wśród pruszkowskich rezerwistów Wojska Polskiego. Pomocnym mu w tym był oficer organizacyjny tworzonej komendy VII Obwodu Warszawa - Powiat "Zawisza" (NN). W Pruszkowie dużą aktywność przy werbowaniu członków wykazali także członkowie KOP: kpt.Zagórski, inż.Jug i kpt.L.Chłosta - "Mściwój"⁶⁰. Zbiegło się to praktycznie z powołaniem Komendy Głównej ZWZ i mianowaniem gen.Stefana Roweckiego "Grota", "Rakonia", na Komendanta Sił Zbrojnych w Kraju⁶¹. Jednocześnie, wobec klęski Francji i perspektywy przedłużania się wojny, przyszły instrukcje "pracy na długą falę, aby organizację redukować, nadając jej charakter ściśle kadrowy... i zaniechać wszelkich aktów z bronią". Zwerbowany osobiście przez kpt."Babinicza", por.Andrzej Fiszer "Karbowy" utworzył sieć wywiadu obejmującą fabryki pracujące na potrzeby Niemców i utworzył sieć informatorów w niemieckich lokalach rozrywkowych i kasynach⁶². Wywiad rozwijał się dobrze, czego nie można było powiedzieć o rekrutacji do organizacji. Pod koniec 1940 r. kpt."Butrym" dostał wytyczne do dalszej pracy organizacyjnej od nowo mianowanego komendanta VII obwodu Warszawa - Powiat kpt.Kazimierza Krzyżaka "Bronisława". Ośrodek pruszkowski liczył już wtedy około 80 ludzi, w tym 5 oficerów. Składał się z pruszkowskiej placówki "Piechocin" kierowanej przez por.Antoniego Sobczyka "Jaromira", z grupy w Piastowie, na czele której stał por.Józef Bialik "Biały", z placówki "Rybitwa" w Żbikowie z ppor.rez.Władysławem Więchem "Romanem", placówki w Ożarowie i Zaborowie prowadzonej przez st. sierż. Eugeniusza Kwiatkowskiego "Wilka" i grupy we Włochach dowodzonej przez Józefskiego - byłego naczelnika straży sejmowej. W tym okresie rekrutacja członków obejmowała przede wszystkim ludzi mających przeszkolenie wojskowe. Z osób nie mających kwalifikacji wojskowych rozpoczęto tworzyć tak zwany drugi rzut. Na jego czele stanął kpt.Chłosta "Mściwój" a potem Ignacy Sobczyk "Włodzimierz".

Na początku 1941 roku "Butrym", mianowany już formalnie komendantem placówki ZWZ w Pruszkowie, dostał z komendy obwodu⁶³ polecenia

aby: 1) "scalać pod względem wojskowym wszystkie większe organizacje niepodległościowe nie naruszając ich struktury organizacyjnej i nie ingerując w ich sprawy ideowo - polityczne; 2) stworzyć dwa plutony w Pruszkowie, jeden w Piastowie i po jednym w Ożarowie i Zaborowie⁶⁴; 3) prowadzić akcję małego sabotażu oraz przygotowywać grupy bojowe dla przyszłej dywersji; 4) prowadzić wywiad."

Rok 1941 był czasem tworzenia komendy placówki, szło to bardzo powoli, ale z czasem, w miarę pozyskiwania odpowiednich członków, stworzono zespół będący zalążkiem przyszłego sztabu⁶⁵:

- Funkcję adiutanta i oficera organizacyjnego pełnił por.sł.st.piech.Józef Bialik "Biały".

- Funkcje oficera szkoleniowo - taktycznego powierzono por.sł.st.piech.Antoniemu Sobczykowi "Jaromirowi", przedwojennemu oficerowi Korpusu Ochrony Pogranicza, potem przyjętemu do ZWZ z pruszkowskiej komórki Związku Czynu Zbrojnego Powstań Narodowych (ZCzZPN), gdzie działał pod pseudonimem "Jaskier".

- Rolę kwatermistrza pełnił st.sierż.Jan Borkowski "Borko", były organizator ZCzZPN.

- Kolportaż prasy, opieka nad lokalami kontaktowymi i łącznością została powierzona Ignacemu Sobczykowi "Włodzimierzowi", sierżan.policji państwowej.

- Funkcję oficera wywiadu pełnił do listopada 1941 r. Andrzej Fiszer "Karbowy", por.sł.st. 9 pułku Strzelców Konnych.

Odkomenderowanie oficerów do prac w Komendzie spowodowało zmiany w terenie, przede wszystkim w Piastowie. Na dowódcę formowanego tam plutonu placówki "Jowisz" został powołany ppor. rez.Jan Sadowski "Suzin", "Horacy", który w ramach akcji scalania przeszedł z ZOR z grupą swych ludzi, tworząc wkrótce zaczątki 7 kompanii. W Pruszkowie dowództwo plutonu placówki "Piechocin" przejął ppor.rez.Stanisław Szlągowski. Mniej więcej w połowie 1941 r. powstała placówka w Sękocinie "Polesie" obejmująca tereny Raszyna, Sękocina i Magdalenki. Jej dowódcą został kpt. Jerzy Małachowski "Nałęcz". Zaczął się proces przechodzenia ludzi z różnych organizacji mniejszych lub rozbitych aresztowaniami jak TAP i KOP. Plutony formowały się powoli i do wiosny 1941 r. w zasadzie były szkieletowymi, o nikłych stanach osobowych⁶⁶. Wywołało to niezadowolenie komendanta VII obwodu kpt.K.Krzyżaka, doprowadzając do odwołania kpt.St.Turno-Ornowskiego i mianowania komendantem ośrodka ZWZ w Pruszkowie kpt.sł.st. piech.Edmunda Krzywdę - Rzewuskiego "Pawła"⁶⁷. Nowy komendant placówki dokończył organizowanie komendy ośrodka pruszkowskiego zgodnie z otrzymanymi z obwodu wytycznymi, bo od jego działania uzależniona była praca organizacyjna nad

Ppor. Stanisław Sierpiński "Owid"

formowaniem oddziałów liniowych. Funkcję kwatermistrza powierzył mjr Stefanowi Murawskiemu "Ostoi", referat organizacyjny podchor. Stanisławowi Boczyńskiemu "Owidowi", służbę zdrowia por.lek. Kazimierzowi Szupryczyńskiemu "Bożymirowi". Po odejściu por.A.Fiszera wywiad ofensywy objął ppor.rez.art.Ryszard Horoszuca "Bojar", a kontrwywiad ppor.Ludwik Przybylski "Nurt". Powstały w ten sposób zręby sztabu VI Rejonu, któremu podporządkowane zostały komendy placówek "Piechocin" w Pruszkowie, "Jowisz" w Piastowie, "Kordian" w Ursusie i "Polesie" w Sękocinie-Las. Wkrótce VI Rejon otrzymał nowy kryptonim: "Helenów" a do użytku wewnętrznego "Wieś VI".

Jednocześnie z pracą nad rozbudową sztabu od połowy 1941 r. ruszyły w przyspieszonym tempie prace nad formowaniem oddziałów liniowych. Na jednej z odpraw kpt.E.Rzewuski wytypował dwóch dowódców przyszłych kompanii w Pruszkowie: ppor.Wł.Więcha i por.St.Sierpińskiego. Ppor.Więch "Roman" jako komendant istniejącej w Zbikowie placówki, z posiadanych ludzi utworzył I pluton nowej kompanii, powierzając nad nim dowództwo pchor.rez.Franciszce Stawiszyńskiej "Józefowi". Wkrótce został on odkomenderowany jako instruktor Szkoły Podchorążych Rezerwy Piechoty, a pluton przekazał pchor.rez.Czesławowi Szymańskiemu. Następny pluton ppor.Więch sformował w końcu trzeciego kwartału z przejętego z ZOR oddziału, liczącego około 30 ludzi z okolic Nowej Wsi i Pruszkowa, na czele których stał sierż.rez. Edmund Klinder "Rejtan". Na dowódcę tego plutonu mianował sierż.st.st. Jana Borkowskiego "Borko". Trzeci pluton powstał dopiero w połowie 1942 r. z ludzi pracujących przeważnie w fabryce ołówków St.Majewskiego a pochodzących z różnych organizacji. Dowódcą plutonu liczącego 35 ludzi był sierż.rez.Stanisław Skowronek "Regis"⁶⁸. Historię powstawania 2 kompanii warto przytoczyć jako przykład budowania konspiracyjnych struktur oddziałów liniowych przyszłego AK. Dużo trudniej poszło por.Sierpińskiemu. W ciągu roku udało mu się, dzięki posiadanym znajomościom, zorganizować słaby pluton liczący 20 do 30 osób. Wybrał spośród nich żołnierzy posiadających przygotowanie wojskowe, powierzając im dowództwo przyszłych plutonów i obowiązek dalszej rekrutacji. Byli to: ppor.rez.Bogdan Borkowski "Burza" z KOP, st.sierż.rez.Stefan Kowalski, komendant konspiracyj-

nego Hufca Szarych Szeregów i harcerskich Grup Szturmowych⁶⁹ oraz ppor. Kazimierz Bogusławski "Dzięcioł" z terenu Piastowa⁷⁰. Zgodnie z wytycznymi organizacyjnymi każdy rejon był zobowiązany do wystawienia plutonu sapersko - minerskiego. Pierwszy patrol saperski zorganizował w połowie 1941 r. st.sierż.st. saperów Kazimierz Kobuszewski "Mieszko I". Zakres zadań wymagał, by na czele plutonu stał oficer. Dlatego por. M. Bucza, saper sztabu VII Obwodu, ściągnął z Warszawy na początku drugiej połowy 1941 r. por.st.st. saperów Zdzisław Castellaza, "Turyń". "Turyń" przystąpił niezwłocznie do szkolenia saperów oraz gromadzenia i konserwacji sprzętu saperskiego. W połowie 1942 r. pluton sapersko - minerski liczył już 20 do 30 ludzi⁷¹.

Późną jesienią 1941 r., powstała na terenie ośrodka pruszkowskiego Wojskowa Służba Ochrony Powstania (WSOP), na czele której stanął podinspektor por.rez. Leon Roniewicz "Leon". Dużą operatywność wykazał przy jej organizowaniu kpt. Chłosta "Mściwój". Do WSOP włączono żołnierzy tak zwanego II rzutu, to znaczy starszych roczników. Zadaniem WSOP miało być, z chwilą wybuchu powstania, opanowanie i zabezpieczenie obiektów przemysłowych i administracji cywilnej.

W styczniu 1942 powołano Wojskową Służbę Kobiet (WSK), w skład której weszły zespoły kobiece pracujące dotąd wspólnie w ramach ZWZ i ZOR. Komendantką WSK została por. Maria Cichońska "Sylwestra", nauczycielka szkoły im. J. Piłsudskiego. Po upływie dwóch miesięcy na inspektora, dla rejonów lewobrzeżnych VII Obwodu, została wyznaczona por. Janina Młodzińska "Teresa", dotychczasowa komendantka organizacji kobiecej ZOR, również nauczycielka szkoły im. J. Piłsudskiego w Pruszkowie. Kobiety przygotowywano do pełnienia służby sanitarnej, gospodarczo-administracyjnej, wartowniczej i łączności. Niezwykle ważną była łączność konspiracyjna, którą przyrównać można by do systemu nerwowego rejonu. Do jej zorganizowania przeniesiono z Warszawy ppor. Henrykę Zdanowską "Barbarę", która potrafiła świetnie wywiązać się z powierzonych zadań.

Zmiana nazwy Związku Walki Zbrojnej na Armię Krajową według rozkazu Naczelnego Wodza gen. Wł. Sikorskiego, z dnia 14.2.1942 r.⁷² nie wniosła nic nowego w rytm pracy organizacyjnej i szkoleniowej. Teraz Armia Krajowa uzyskała inną rangę jako organizacja wojskowa stanowiąca część Polskich Sił Zbrojnych, walczących z najeźdźcą u boku Sprzymierzonych, pod dowództwem Naczelnego Wodza gen. Władysława Sikorskiego. Ułatwiała to dalsze prowadzenie akcji scaleniowej. Oddzielenie działalności wojskowej od politycznej i partyjnej świadczyło o apolityczności AK i obalało mit o sanacyjnym pochodzeniu wojska. Wzmocniono więc wysiłki nad doprowadzeniem do scalenia pozostałych organizacji wojsko-

wych na terenie rejonu. Upoważnieni zostali do działania w tym kierunku przez komendanta: por. Józef Bialik używający teraz pseudonimu "Administrator" i kpt. Antoni Sobczyk "Jaromir", którzy po długich negocjacjach doprowadzili do podpisania protokołów przejęcia.

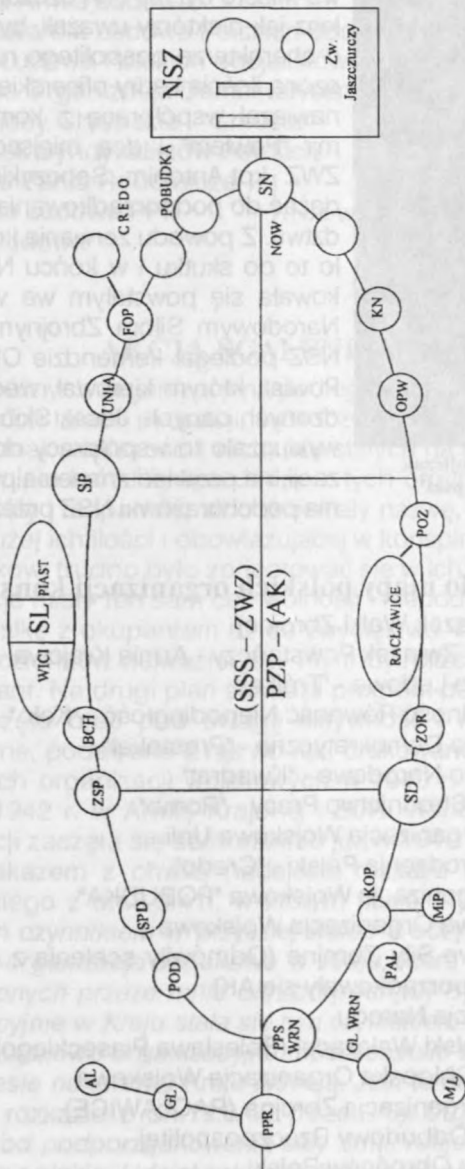
MIECZ I PŁUG

W środowisku robotniczym na terenie Pruszkowa i Piastowa w 1940 r. szybko rozwijała się organizacja wojskowo - polityczna o zabarwieniu lewicowo - nacjonalistycznym "Miecz i Pług", podporządkowana od IV do VIII. 1940 r. Komitetowi Porozumiewawczemu Organizacji Niepodległościowych, grupująca 12 organizacji w tym: GON, KOP, "Miecz i Pług", TAP, Związek Czynu Zbrojnego, "Znak" i inne. Na terenie Pruszkowa szeroko rozpowszechniony był organ prasowy pod tym samym tytułem "Miecz i Pług". Tu wspomnieć należy, że w 1943 r. zdemaskowano współpracę komendanta tej organizacji Anatola Słowikowskiego z niemieckimi służbami Gestapo, w wyniku czego został on, zgodnie z wyrokiem Sądu Polski Podziemnej, zlikwidowany. Doprowadziło to do rozpadu dotów organizacji⁷³. Ponieważ AK w takiej sytuacji zakazała wcielenia członków M i P do swych szeregów, trafili oni do później powstałych organizacji NSZ i PAL.

NARODOWE ORGANIZACJE WOJSKOWE

Mało można powiedzieć o narodowych organizacjach na terenie Pruszkowa, ich historia została wymazana z pamięci członków. Działały na tym terenie Narodowo - Ludowa Organizacja Wojskowa (NLOW), a potem Narodowa Organizacja Wojskowa (NOW) i Narodowa Organizacja Wojskowa Kobiet (NOWK) jako organizacje wojskowe Stronnictwa Narodowego. ONRowska grupa "Szaniec", a po wrześniu 1942 r. Narodowe Siły Zbrojne⁷⁴. O ich popularności wśród społeczeństwa polskiego świadczy duża ilość rozprowadzanej prasy narodowej. Były to: "Walka" - organ Stronnictwa Narodowego, "Szaniec" i "Naród i Wojsko" - pisma Grupy "Szaniec" a potem wydawany jako "Biuletyn Centralny NSZ".

Narodowo - Ludowa Organizacja Wojskowa w Pruszkowie powstała w latach 1940 - 1941, była ściśle powiązana z komendą w Warszawie, początkowo odcinająca się od Stronnictwa Narodowego. Na jej czele stał w Warszawie Karol Stojanowski "Karol", dawny peowiak. Grupę pruszkowską NLOW utworzył por. rez. Kazimierz Wojtczak "Lipski", "Mandaryn" obejmując następnie w NLOW kierownictwo Okręgu Warszawa - Prowincja⁷⁵. W 1941 roku por./kpt. Wojtczak współpracował z SN, a następnie w pionie wojskowym Zarządu Okręgu Stronnictwa Narodowego z Albinem Rakiem "Lesińskim", późniejszym zcą. szefa sztabu NSZ. Zajmując tyle kluczowych stanowisk dążył do scalenia ruchu narodowego. NLOW połączyło się na terenie Prusko-

MAPA ORGANIZACJI KONSPIRACYJNYCH
 wykonana przez adiutanta VI Rej. kpt. A. Sobczyka
 (ze zbiorów Henryki Zdanowskiej)

Kpt. Kazimierz Wojtczak
"Mandaryn", "Lipski"

wa z NOW. Komendantem Okręgu Warszawa-Miasto był mjr Jan Szczurek "Cergowskie", lecz jak niektórzy uważali, była to organizacja o charakterze pospolitego ruszenia z ograniczoną ilością kadry oficerskiej⁷⁶. Kpt. Wojtczak nawiązał współpracę z komendantem ZWZ mjr "Pawłem" i dcą miejscowego batalionu ZWZ kpt. Antonim Sobczykiem "Jaromirem", dążąc do podporządkowania NOW ich dowództwu. Z powodu zerwania kontaktu nie doszło to do skutku i w końcu NOW podporządkowała się powstałym we wrześniu 1942 r. Narodowym Siłom Zbrojnym⁷⁷. Pruszkowski NSZ podlegał komendzie Okręgu Warszawa Powiat, którym kierował, według nie potwierdzonych danych, Jacek Skiba "Wolański". Nie wykluczało to współpracy dołów obu organizacji, na przykład znane są przypadki kończenia podchorążówki NSZ przez członków AK⁷⁸.

Objaśnienia do mapy polskich organizacji konspiracyjnych

- SSS-ZWZ - Związek Walki Zbrojnej
- PZP-AK - Polski Związek Powstańczy - Armia Krajowa
- SL - Stronnictwo Ludowe - "Trójkąt"
- WRN-PPS - Wolność Równość Niepodległość - "Koło"
- SD - Stronnictwo Demokratyczne - "Prostokąt"
- SN - Stronnictwo Narodowe - "Kwadrat"
- SP (Reforma) - Stronnictwo Pracy - "Romb"
- UNIA - Unia i Organizacja Wojskowa Unii
- FOP - Front Odrodzenia Polski - "Credo"
- POBUDKA - Organizacja Wojskowa "POBUDKA"
- NOW - Narodowa Organizacja Wojskowa
- NSZ - Narodowe Siły Zbrojne (Odmówiły scalenia z AK w Powstaniu Warszawskim podporządkowały się AK)
- KN - Konfederacja Narodu
- OPW - Obóz Polski Walczącej (Bolesława Piaseckiego)
- RACŁAWICE - Chłopska Organizacja Wojskowa
- POZ - Polska Organizacja Zbrojna (RACŁAWICE)
- ZOR - Związek Odbudowy Rzeczypospolitej
- KOP - Komenda Obrońców Polski

MP - Miecz i Pług	(Nie współpracowały z AK)
PAL - Polska Armia Ludowa	
GL WRN - Gwardia Ludowa Polskich Socjalistów	
ML - Milicja Ludowa Polskich Socjalistów	
POD - Polska Organizacja Demokratyczna	
BCH - Bataliony Chłopskie - "Chłosta"	
ZSP - Związek Syndykalistów Polskich	
PPR - Polska Partia Robotnicza	Nie współpracowały z ZWZ i AK
GL - Gwardia Ludowa PPR	
AL - Armia Ludowa	

AKCJA SCALENIOWA

Duża ilość różnych organizacji niepodległościowych, jakie powstały w pierwszych dwóch latach okupacji, świadczy o duchu oporu i niezłomności narodu. Jednak większość z nich, powstałych na terenie ośrodka pruszkowskiego, miała krótki żywot. Jedne z tych organizacji łączyły się ze sobą, inne dzieliły i rozpadały, albo zmieniały nazwę, tworzyły konfederacje. Przy tak dużej ich ilości i obowiązującej w konspiracji tajemnicy, przeciętnemu Polakowi trudno było zorientować się w ich programach. Wszystkie organizacje miały ten sam cel: wolność i niepodległość, miały to samo zadanie: walkę z okupantem aż do zwycięstwa. Ten cel był dla wielu wstępujących członków najważniejszy i tym był bliższy im sroższy terror stosował okupant. Na drugi plan schodził program polityczny organizacji. Z czasem zaczęto brać pod uwagę aktywność i masowość, o której świadczyły liczne, podawane z rąk do rąk, drukowane pisma podziemne. Do największych organizacji wojskowych w 1940 r. należały ZWZ przekształcony w 1942 r. w Armię Krajową i ZOR. Współpraca poszczególnych organizacji zaczęła się samorzutnie już w 1940 r., ale stała się obowiązującym nakazem z chwilą nadejścia rozkazu Naczelnego Wodza gen. Wł. Sikorskiego z dn. 3.9.41., w którym pisze: *"1) Wobec tej sytuacji najistotniejszym czynnikiem w przyszłej walce o odzyskanie niepodległości Polski jest organizacja wojskowa w Kraju, którą uważam za główną część dowodzonych przeze mnie Sił Zbrojnych, 2) By armia przygotowywana konspiracyjnie w Kraju stała się tym czynnikiem siły w odpowiedniej chwili, praca wojskowo-organizacyjna musi zespolić wszystkie wysiłki, jakie w tym zakresie na terenie Kraju istnieją. Jest to najpilniejsze zadanie".* W następnym rozkazie z dn. 15.8.42 pisze: *"5) Organizacje wojskowe, uchylające się od podporządkowania Dcy Armii Krajowej, nie będą uznane przez władze polskie. Udział żołnierzy Armii Krajowej w takich organiza-*

ciach jest zakazany." Przytaczając powyższe rozkazy Komendant AK, gen.Grot-Rowecki, w swym rozkazie nr 74 z listopada 1942 r. podkreślił, że na terenie Kraju tylko dowodzona przez niego AK stanowi część Sił Zbrojnych Rzeczpospolitej⁷⁹.

Wysiłki scalania tych wielu pruszkowskich organizacji rozpoczęte w 1940 roku, dojrzały dopiero po utworzeniu pruszkowskiej komendy VI Rejonu "Helenów" AK, w początkach 1942 roku. Formalnie końcem procesu scalania był rok 1943, kiedy sporządzono protokoły przekazania poszczególnych organizacji, a zbiorczym dokumentem jest raport stanu rejonu do obwodu z 31.10.1943 r.⁸⁰ zawierający pochodzenie poszczególnych plutonów w utworzonej strukturze pułku "VI Wieś".

Najliczniejszą, najlepiej zorganizowaną i bardzo prężną na tym terenie organizacją był ZOR. Już niemal od początku powstania ZWZ, to jest od wiosny 1940 r. poszczególne ich ogniwa współpracowały ze sobą. W Pruszkowie pierwsze kontakty z kpt.St.Turno-Ornowskim nawiązali Zdzisław Szymborski, Stanisław Radomski, a w Piastowie por.Jan Sadowski "Suzin"⁸¹. ZOR zorganizował batalion złożony z 4-ech kompanii liniowych, o niepełnych stanach liczbowych i przy znacznym braku kadry dowódczej, z pomocniczą służbą kobiet i dobrze zorganizowaną łącznością. Przekazując go pod dowództwo VI Rejonu Armii Krajowej jako III batalion, włączył do AK 669 ludzi, w tym 45 oficerów. Był to ogromny wkład pracy organizacyjnej, który pozwolił na utworzenie z ośrodka pruszkowskiego ZWZ rejonu o strukturze przedwojennej pułku. Broni mieli bardzo niewiele, bo w protokole zdawczo - odbiorczym wymieniono zaledwie 18 pistoletów, 4 karabiny i trochę innego sprzętu wojskowego⁸².

Komenda Obrońców Polski (KOP) i Związek Powstańców Niepodległościowych (ZPN) przekazała AK 249 żołnierzy, zorganizowanych w batalion por.Zbigniewa Kłosowicza, którzy trafili do tworzonych plutonów 5 kompanii. Plutony te otrzymały potem numerację: 1717, 1731, 1733. Z organizacji KOP ludzie z sierż. "Stefanem" (NN) weszli do plutonu nr 1734 a także i do innych plutonów.

Polska Organizacja Zbrojna, jako formacja Chłopskiej Organizacji Wolności "Raclawice", miała swe dwie grupy w Zbikowie i w Piastowie, liczące 60 i 39 ludzi⁸³. Zwerbowane przez por. Władysława Więcha i por.Józefa Białika, wcielone zostały do 2-giej kompanii tworzonej w tym czasie przez por.W.Więcha i do 3-iej kompanii, którą wówczas tworzył por.Hieronim Krygier.

Z pruszkowskich socjalistów PPS-WRN sformował kompanię w 1940 r. kpt. Antoni Sobczyk "Jaromir"⁸⁴ w ramach tworzonego przez siebie II batalionu, przekazanego następnie mjr.Antoniemu Bożejce "Bohunowi".

Założony wcześniej w 1939 r. przez oficerów WP, Związek Czynu Zbrojnego z komendantem sierż. Janem Borkowskim "Borko" - wszedł razem z GON, TAP i Pobudką do Konfederacji Zbrojnej. Jednakże wielu członków, nawiązując kontakty z członkami ZWZ - AK oraz widząc jej działania na swoim terenie i ulegając apelom pism podziemnych, przechodziło do AK, mając nadzieję uczestniczenia tam w walce z okupantem pod sztandarami legalnego wojska gen. Sikorskiego. Pierwotnie członkami ZCzC byli oficerowie tworzący potem sztab rejonu: kpt. St. Turno-Ornowski, mjr L. Chłosta, kpt. Antoni Sobczyk⁸⁵. Wielu innych członków TAP i KOP mających już doświadczenie konspiracyjne, wstępowało do ZWZ - AK, zajmując czołowe miejsca w strukturach AK.

Nie wszystkie organizacje dało się włączyć do AK. Część była źle zorganizowana i nie można było nawiązać z nimi kontaktów, inne miały fikcyjne stany. Dla przykładu przytoczymy protokół przejęcia członków Konfederacji Zbrojnej⁸⁶, z którego wynika, iż 800 ludzi z organizacji kolejarzy nie można było "uchwycić", a 250 ludzi z GON nie chcieli się podporządkować. Natomiast pruszkowska "Pobudka"⁸⁷ składała się "z ludzi nie nadających się do pracy konspiracyjnej, grupa ta rozpadła się". Trzeba jednak przypomnieć, że ludzie z "Pobudki" w Piastowie wcześniej przez kpt. Krygiera wcieleni zostali do trzeciej kompanii AK, a w Pruszkowie stanowili trzon oddziału sierż. "Kostki" i z "Oddziałem Anatola" trafili do "Kedywu" AK. Grupy "Walki" liczącej 100 ludzi z NOW nie przyjęto "z powodu fikcyjnych stanów zgłoszonych"⁸⁸.

Jak wyżej wspomniano, nie udało się podporządkować dowództwu AK w Pruszkowie Narodowych Sił Zbrojnych i organizacji Miecz i Pług.

Tak powstał VI Rejon Armii Krajowej o kryptonimie "Helenów" z miejscem postoju sztabu w Pruszkowie. Był to jeden z ośmiu rejonów VII Obwodu "Obroża" lub "Koleba" dowodzonego przez kpt. Kazimierza Krzyżaka "Bronisława" podporządkowanego Okręgowi Warszawa Miasto "Drapacz" lub "Wydra" pod dowództwem ppłk. Antoniego Chruściela "Montera". W początku 1944 r. VI Rejon uzyskał status pułku piechoty ze stanem 2002 żołnierzy w oddziałach liniowych, a razem z formacjami pozaliniowymi KOB, WSK, WSOP - 2600 ludzi. Zaznaczyć trzeba, że teren objęty VI Rejonem zamieszkiwało 51.000 ludności.

Komendant Sił Zbrojnych w Kraju

ROZKAZ Nr. 74

Scalenie wysiłków wojskowych w Kraju

Od dłuższego czasu prowadzę akcję scalania organizacji wojskowych, działających na terenie Kraju, gdyż zespolenie wszystkich wysiłków da nam potrzebną siłę i zapewni zwycięstwo nad wrogiem. Akcję tę podjąłem na podstawie oceny sytuacji, która nasunęła konieczność scementowania tych poczynań i prowadzę ją całkowicie po linii zamierzeń Naczelnego Wodza i zgodnie z Jego rozkazami.

Oto wyciągi z rozkazów N.W.:

I. Rozk. Nr. 2926-41 z dn. 3.IX.41 r. „1) Wobec tej sytuacji najistotniejszym czynnikiem w przyszłej walce o odzyskanie niepodległości Polski jest organizacja wojskowa w Kraju, którą uważam za główną część dowodzonych przeze mnie Sił Zbrojnych. 2) By armia przygotowana konspiracyjnie w Kraju stała się tym czynnikiem siły w odpowiedniej chwili, praca wojskowo-organizacyjna musi zespolić wszystkie wysiłki, jakie w tym zakresie na terenie Kraju istnieją. Jest to najpilniejsze zadanie”.

II. Rozk. Nr. 927-42 z dn. 14.II.42 r. „Znoszę dla użytku zewnętrznego nazwę ZWZ. Wszyscy żołnierze w czynnej służbie wojskowej w Kraju stanowią „Armię Krajową”, podległa Panu Generalowi, jako jej dowódcy”.

III. Rozk. N.W. i M. S. Wojsk. Nr. 3326-42 z dn. 15.VIII.42 r. „1) Wszystkie organizacje wojskowe istniejące na terenie Kraju i których celem jest współdziałanie w walce z nplem lub w pomocniczej służbie wojskowej, podporządkowuję Dowódcy Armii Krajowej. 2) Zależnie od charakteru organizacji Dowódcy Armii Krajowej c) albo zarządza całkowite lub częściowe wcielenie organizacji do Armii Krajowej, b) albo pozostawia ich dotychczasowy charakter, określając stopień podporządkowania. 3) D-cy Armii Krajowej zapewni organizacjom tym wszelką pomoc i środki konieczne do wykonywania powierzonych im zadań o charakterze wojskowym, a to: uzbrojenie, zaopatrzenie materiałowe, pieniężne itp. w ilościach ustalonych przez niego i przy uwzględnieniu jego możliwości. 4) W skład organizacji niewcielonych do Armii Krajowej mogą wchodzić żołnierze Armii Krajowej tylko za specjalnym zezwoleniem D-cy Armii Krajowej. 5) Organizacje wojskowe, uchylające się od podporządkowania D-cy Armii Krajowej, nie będą uznane przez władze polskie. Udział żołnierzy Armii Krajowej w takich organizacjach jest zakazany. 6) Żołnierze Armii Krajowej, mimo zakazu - będą nadal należeli do nieuznanych przez D-cę Armii Krajowej, organizacji wojskowych: zostaną pociągnięci do odpowiedzialności sądowo-karnej”.

Z rozkazów Naczelnego Wodza wynika więc jasno, że na terenie Kraju jedynie Armia konspiracyjna dowodzona przeze mnie stanowi część Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej, że w mej konsolidacyjnej działalności posiadam całkowite i wyłączne pełnomocnictwo i że zarządzenia moje w tym względzie są obowiązujące. Odmiennie przedstawienie powyższej sprawy przez postronne czynniki jest niemiarodajne, idzie wbrew zamierzeniom Naczelnego Wodza i mierza ku jakimś innym celom, niezwiązanym z założeniami ogólnopolskimi.

Stwierdzam, że mimo rozkazów N.W. i moich wysiłków ciągle jeszcze istnieją organizacje paramilitarne, separujące się lub opozycyjne. Niektóre z organizacji politycznych, pod płaszczem pracy idcowo-wychowawczej usiłują prowadzić robotę wojskową — jak o tym świadcza ujawnione rozkazy i programy — której celem służba nie Rzeczypospolitej lecz partii. W bezwzględnym dążeniu do partyjnego celu organizacje tego typu nie wahają się chwycić wysocę szkodliwych metod, jak próby ufruducania konsolidacyjnej pracy Sił Zbr. w Kraju, jak szerzenie wersji, że ugrupowanie wojskowe danego stronnictwa politycznego jest właśnie uznana przez N.W. częścią Sił Zbrojnych w Kraju, bądź też, że na podstawie porozumienia z K-dą Sił Zbrojnych w Kraju ich ugrupowanie ma pozostać obok Sił Zbrojnych jako autonomiczna organizacja wojskowa.

Powyższe wersje i sugestie określam jako fałszywe. Wypływnia one z niezdrowych ambicji poszczepolonych ludzi czy ugrupowań, nacechowanych dążeniem do osiągnięcia własnego celu bez względu na szkody dla całości przygotowań czynu zbrojnego.

Dla usunięcia jakichkolwiek wątpliwości zaznaczam, że wyłącznie moim uprawnieniem jest dokonywanie wcielenia organizacji paramilitarnych w szeregi Sił Zbrojnych w Kraju, wyłącznie do mnie należy określenie stopnia wcielenia czy podporządkowania. Wstępne rozmowy co do przeprowadzenia podporządkowania nieuprawniana do wysuwania wniosku, że dana organizacja jest już częścią składową Sił Zbrojnych. Wejście w skład Sił Zbr. określiam każdorazowo swoim wyraźnym rozkazem.

Stwierdzam, że żołnierze znajdujący się w Kraju podlegają moim rozkazom.

Wszystkim, należącym do jakichkolwiek organizacji o charakterze wojskowym, polecam, aby upewnili się, czy dana organizacja jest przeze mnie uznana i czy wchodzi w skład Sił Zbrojnych, podlegających moim rozkazom. Zakazuję żołnierzom należania do organizacji wojskowych nieuznanych przeze mnie.

Właściwi komendanci okażą niniejszy rozkaz osobom niezorientowanym lub wprowadzonym w błąd, celem wyjaśnienia istotnego stanu rzeczy.

Rozkaz niniejszy wydaję aby w sposób autorytatywny wyjaśnić stan rzeczy istniejący na odcinku podziemnej pracy wojskowej.

KOMENDANT SIŁ ZBROJNYCH W KRAJU

G R O T

Listopad 1942 r.

vykání
15. VIII. 1943.

Protokol: důvodo-odborný

o správně provedení org. L. P. N. i. K. O. P. v. m. j. p. u. m. p. a. d. e. s. e. m. P. N. P.

Ověřování správnosti a míry jeho protokolu:

Strana provedení: d. e. a. i. o. m. L. P. N. i. K. O. P. „Hlesace

Strana provedení: Sekretariát Státního tajemství

Provedení:

oficérů samostatných	2
oficérů rezervy	2
podleporučíků rezervy	1
podporučíků samostatných	4
podporučíků rezervy	58
šlechticů samostatných	83
šlechticů rezervy	99

Maršál 249

prezidentů 2 st.
majitelských do ruky 1 "
amunice do k. b. rovin 28 "
mušketýřů R. S. C. 2 "
vyšších důstojníků 1 "
pasířů železných 12 "

Provedení:

W. W. W.

prezident:

Sekretariát Státního tajemství

W. W. W.

RZECZPOSPOLITA

„T. H.”
Helenow. XII. 42. Protokół zdawno-odbiorczy
z przejęcia Org. H. Z. przez P. Z. S.

Zgłoszono: T.A.P. około 100 ludzi
ZON. " 250 "
Org. Kolejowy " 800 "

Przejęto: T.A.P. w składzie:

1) zaprzyniszonych 10 pro doborom, ich
niezaprzyniszonych { 2 podchorążych rez
4 podofic. rez
13 przedporozumy

2) ZON i Org. Kolejowy nie przejęto z powodu
a) ZON nie decydują się podporządkować

b) Org. Kolejowy nie uważają by to uchwycić

Na tym protokół zakończono i podpisano.

z dat: Majewski. prejsi: odbrze inistratoŕ.

11-47 Winkatem Dziurawca

Wryt. nr. an. 5. VIII. 43r.

Protokół zdawczo-odbiorczy

w sprawie przekazaniu jako drugą fazę scalenia oddziałów Z.O.R.
na terenie Henrykowa/Opole ZOR-u/ z P.Z.P.

Cel: przy pisymaniu powyższego protokołu:

Strona przekazująca: 1/Władziciel Szkoła Henryków
2/Sekretarz

Strona przechwytująca: Komendant Rejonu Opole Kański

Przejęto: oficerów zawodowych ... 3

" rezerwy ... 43

pochor. " ... 32

podpłc. zawod. ... 5

rez. ... 195

strzelców wyszkol. ... 154

niewyszkolonych ... 238

R a z e m ... 669

pistoletów ... 18szt.

amunicji do pistol. ... 131szt.

kb ... 4szt.

lornetki ... 4szt.

busole ... 3szt.

maski pgez ... 8szt.

podręczniki wojsk. ... 40szt.

koparki naperskie ... 2szt.

Przekazujący:

Kański

Kański

Przechwytujący

Władziciel

Sekretarz
Sekretarz Szkoła

RZECZPOSPOLITA POLSKA

Rok II, Nr. 16 (46) Warszawa, 16 września 1942 r.

WOKÓŁ SPRAWY STOSUNKÓW POLSKO-SOWIECKICH

Dotyczy raportów WSKA i Słupskiemu... (small text)

RZECZPOSPOLITA POLSKA

Rok III, Nr. 15 (66) WARSZAWA 30 SIERPNIA 1943

DEKLARACJA POROZUMIENIA POLITYCZNEGO CZTERECH STRONNICTW STANOWIĄCYCH KRAJOWĄ REPRZENTACJĘ POLITYCZNĄ

WALKI ŻYWI — to biuro Krywki, DOTRZYMI — to biuro Armi Emigracyjnej, SZWECYJSKI — to personel warszawski Państwa

BIULETYN INFORMACYJNY

Warszawa dn. 27 września 1943 r. Nr. 34 (183)

Komunikat Nr. 12

12 VII 43 na terenie gm. Aleksandrów w pow. Czerwonohy oddział 500 Żołnierzy... (small text)

KIEROWNICTWO WALKI PODZIEMNEJ

Dotyczy raportów WSKA i Słupskiemu... (small text)

BIULETYN informacyjny

WYDANIE I W SIERPIEŃ 1943

BIULETYN INFORMACYJNY — Tom I, 3

Z FRONTU WALKI PODZIEMNEJ

8 VI 44 Rok III

Nie ma sensu w tym świecie i przy spójności walk

WYDANIE ZACHOD

KRONIKA

22 LIPCA 1943 r.

Majestat śmierci

Przeklęty potwór, bestyjny działo... (small text)

WIEŚCI Z TYGODNIA

10. 11. 1943 dn. 22 kwietnia 1943 r. (small text)

WIADOMOSCI POLSKIE

Dn. 9.X.1941 Nr. 52

INSUREKCJA

MAJ — CZERWIEC 1942 R. CZESZYĆ

Nemo tacitus loquitur... (small text)

KRYZYS W WALCE

Towarzysz Pancerny

Rok IV, Miesiąc 1944, Nr. 2

ŻOŁNIERZ POLSKI

WYDANIE I W SIERPIEŃ 1943

WÓDZ WYPUŁTY... (small text)

"A jeśli ktoś droga otwarta do niśba... (small text)

P. JUTRO N.

Przez 12 lat.

CENIŁA SOBIE

W tym tygodniu w polskim tygodniku "Jutro" w polskim tygodniku...
W tym tygodniu w polskim tygodniku "Jutro" w polskim tygodniku...
W tym tygodniu w polskim tygodniku "Jutro" w polskim tygodniku...

SZANIEC

TYGODNIK POWIĘCZONY
SPRAWOM
POLIKI W NIEMCJI

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...
Właściwie to jest to tygodnik polityczny...
Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...
Właściwie to jest to tygodnik polityczny...
Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

NARÓD I WOJSKO

ROK V KWIECIEŃ 1943 ROKU NR 4 (10)

O KIERUNEK EKSPANSJI

W tym tygodniu w polskim tygodniku "Jutro" w polskim tygodniku...
W tym tygodniu w polskim tygodniku "Jutro" w polskim tygodniku...
W tym tygodniu w polskim tygodniku "Jutro" w polskim tygodniku...

PODSŁUCH.

Przekazywane są wiadomości...
Przekazywane są wiadomości...
Przekazywane są wiadomości...

PRAWDA MŁODYCH

STYCZEŃ 1943

TYSIĄC NUMERÓW

- 1. Władza Prasa, Północ
- 2. Edycja wieczorna
- 3. "A kto będzie obywatel" - "Polska"
- 4. Pod obłokami - Warszawa
- 5. O co i jak walczymy?
- 6. Północ i zima
- 7. Z czego obawiamy się?

GŁOS POLSKI

ROK V 1 PAŹDZIERNIK 1942 R. NR 10720

WYDAWCA: WYDZIAŁ KULTURY I OŚWIECENIA

CEJ PRZYJĘTYCH 100000000

Zakład Drukarski "Głos" w Warszawie, ul. Chałubińskiego 10

Ze względu na to, że w tym tygodniu...
Ze względu na to, że w tym tygodniu...
Ze względu na to, że w tym tygodniu...

POLSKA ŻYJE!

Biuletyn informacyjny Okręgowego Urzędu

NR 4 LISTOPAD 1942

Uważa się, że jest to...
Uważa się, że jest to...
Uważa się, że jest to...

Włoskiej
Włoskiej
Włoskiej

DZIŚ I JUTRO

PIŚMIENIA MŁODZIEŻY

POLSKA W WŁOCHACH

W tym tygodniu w polskim tygodniku "Jutro" w polskim tygodniku...
W tym tygodniu w polskim tygodniku "Jutro" w polskim tygodniku...
W tym tygodniu w polskim tygodniku "Jutro" w polskim tygodniku...

JUTRO P.N.

W tym tygodniu w polskim tygodniku "Jutro" w polskim tygodniku...
W tym tygodniu w polskim tygodniku "Jutro" w polskim tygodniku...
W tym tygodniu w polskim tygodniku "Jutro" w polskim tygodniku...

SZANIEC

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Właściwie to jest to tygodnik polityczny...

Winiety pism konspiracyjnych pierwszego okresu okupacji kolportowanych na terenie Pruszkowa i Piastowa.

Str.91

JUTRO P.N. - tygodnik organizacji "Polska Niepodległa" wydawany w Warszawie od III.1940 do VII.1944.

SZANIEC - tygodnik "Grupy Szańca" Obozu Narodowo - Radykalnego wydawany w Warszawie od XII.1939 do I.1945.

NARÓD I WOJSKO - miesięcznik poświęcony wojsku "Szańca" i Narodowym Siłom Zbrojnym wydawany w Warszawie od XI.1941 do 1943.

PODSŁUCH - dwutygodnik pruszkowskich harcerzy Szarych Szeregów wydawany od I.1940 do X.1942.

PRAWDA MŁODYCH - pismo Frontu Odrodzenia Polski wydawane w Warszawie od IV.1942 do II.1944.

GŁOS POLSKI - centralny organ "Pobudki" wydawany w Warszawie od 1939 - do VI.1944.

POLSKA ŻYJE - tygodnik Komendy Obrońców Polski wydawany w Warszawie od X.1939 do VII.1944.

ROBOTNIK W WALCE - pismo Polskiej Partii Socjalistycznej - Wolność, Równość, Niepodległość wydawane w Warszawie od 1943.

POBUDKA - miesięcznik organizacji "Pobudka" wydawany w Warszawie od X.1939 do V.1944.

WOLNOŚĆ - początkowo pismo Organizacji Niepodległościowo - Socjalistycznej "Wolność" a następnie PPS - RWN wychodzące od 1941 do 1944.

WALKA - tygodnik Stronnictwa Narodowego wydawany w Warszawie od IV.1940 do 1945.

DWA DNI - pismo Polskiej Organizacji Zbrojnej, wychodzące co drugi dzień w Warszawie od 1939 do 1944.

DZIŚ I JUTRO - pismo młodzieży wydawane w Warszawie.

WOLNA POLSKA - organ Związku Odbudowy Rzeczypospolitej wydawany w Warszawie od IX.1940 do VII.1944.

Str. 92

Prasa podziemna Delegatury Rządu RP na Kraj i Armii Krajowej kolportowana na terenie VI Rejonu w Pruszkowie i Piastowie.

RZECZPOSPOLITA POLSKA - organ oficjalny Delegatury Rządu R.P. wydawana w Warszawie od 15.III.1941 do 6.VII.1945, drukowana w Tajnych Wojskowych Zakładach Wydawniczych (TWZW) w nakładzie do 15.000 egzemplarzy.

BIULETYN INFORMACYJNY - centralny organ prasowy Armii Krajowej wydawany przez Biuro Informacji i Propagandy KG AK (BIP). z winetką BIP, przedstawiającą szablę na tle książki, w Warszawie od XI.1939 potem od X.1944 w Krakowie do 19.I.1945. drukowany w TWZW w nakładzie do 27.999 egz. w 1944.

BIULETYN INFORMACYJNY - WYDANIE "P" - przeznaczony na powiat warszawski VII Obwodu AK "Obroża", wydawany w Warszawie od XI.1941 do VII.1944., wyszło 81 numerów, w nakładzie do 2.000 egzemplarzy.

Z FRONTU WALKI PODZIEMNEJ - wkładka do Biuletynu Informacyjnego - wyd."P" zawierająca komunikaty kierownictwa walki podziemnej i wiadomości z terenu.

KRONIKA WALKI CYWILNEJ - pismo Kierownictwa Walki Cywilnej Delegatury Rządu R.P. na Kraj wydawane w Warszawie od VI.1943.

WIADOMOŚCI POLSKIE - organ Armii Krajowej wydawany przez BIP w Warszawie od XII.1939 do VII.1944, drukowany w TWZW w 6.500 egz.

INSUREKCJA - miesięcznik wydawany przez BIP KG AK przeznaczony dla kadry oficerskiej AK, drukowany przez TWZW w Warszawie od I.1941.

TOWARZYSZ PANCERNY - miesięcznik poświęcony sprawom broni pancernej wydawany przez Komendę Główną AK, (Wydz.III) od 1943 do 1944 w Warszawie, drukowany przez TWZW w ilości 2.500 do 6.000 egzemplarzy.

ŻOŁNIERZ POLSKI - miesięcznik wydawany początkowo przez POZ i TAP od XI.1941 przez BIP (z winetką BIP i czołgu) poświęcony sprawom Wojska Polskiego jako pomoc w szkoleniu żołnierzy, drukowany przez TWZW w nakładzie 6.500 do 8.000 egzemplarzy.

WIEŚCI Z TYGODNIA - tygodniowe pismo wydawane przez referat propagando - prasowy sztabu VI Rejonu AK w Pruszkowie od 1941 do 1944.

Przypisy

1. Henryk Stefan Ornowski "Stary" - patrz noty biograficzne.
2. Wg relacji Władysława Grabowskiego (bez daty).
3. Wg ewidencji organizacji GON, ze zbioru Wł.Grabowskiego.
4. J.Tynieć, Gwardia Obrony Narodowej - 12.11.1939-31.3.1942 (maszynopis, stron 50).5. Protokół zdawczo - odbiorczy z przejęcia organizacji Konfederacja Zbrojna z grudnia 1942, podpisany przez ppor.Jerzego Czeleja "Majewski" (KZ) i por.Józefa Bialika "Administrator P" (VI Rej.AK).
6. Wg oświadczenia Stefana Murawskiego z dnia 18.07.1953 r.
7. Wg ewidencji plutonu "Kolejowego", ze zbioru Wł.Grabowskiego.
8. Kazimierz Malinowski, Tajna Armia Polski, Znak, Konfederacja Zbrojna, PAX Warszawa 1986 r.
9. Mjr/ppłk.Jan Włodarkiewicz - patrz noty biograficzne.
10. Wydawano od grudnia 1939 r. "Komunikaty Radiowe TAP", od marca 1940 r. "Znak", od lipca 1940 r. do września 1941 r., "Biuletyn Żołnierski" centralny organ TAP.
11. Kazimierz Malinowski, TAP str.171-172.
12. Aleksander Żytkiewicz - patrz noty biograficzne.
13. Por.rez.Tadeusz Chróścicki, właściciel posiadłości pod Grodziskiem, aresztowany we wrześniu 1940 r., przebywał przez dwa miesiące w izolacie na Szucha. Zginął w Oświęcimiu zastrzelony w czasie buntu karnej kompanii 10.06.41 r.
14. H.Krzyczkowski, W cieniu Warszawy, W-wa 1986, str.49.
15. Zygmunt Śliwcki - patrz noty biograficzne.
16. M.Wiśniewski, Z historii powstania i działalności Komendy Obrońców Polski, Wojskowy Przegląd Historyczny nr 3/1967 r., str.224-256.
17. Henryk Krzyczkowski, W cieniu Warszawy, Warszawa, 1986, str.31.
18. Protokół zdawczo - odbiorczy z 15.08.1943, dotyczący przekazania PZP (AK) 249 ludzi i sprzętu wojskowego w tym 2 pistoletów, podpisany przez d-cę. batalionu ZPN por."Kleszcza" Zbigniewa Kłosowicza jako zdającego i "Sekretarza Składu H" [por.Józefa Bialika] jako przyjmującego.
19. Zbigniew Kłosowicz, "Kleszcz" - patrz noty biograficzne.
20. Ryszard Horoszucha "Bojar" - patrz noty biograficzne. Horoszucha Ryszard "Bojar", Ppor. sł. artylerii. Przed wojną w 28 p.a.c., oficer do specjalnych zleceń w sztabie IX Okręgu, podczas wojny samodzielny referat informacji DOK II. W konspiracji zca. dow. batalionu ZPN w Pruszkowie, potem w AK od 17.01.1942 referent wywiadu w sztabie VI Rejonu, krypt.: "Inżynier". Pracownik Spółdzielni "Społem" w Pruszkowie. Od 20.10.44 referent wywiadu i kontrwywiadu w VII Obwodzie "Wrona". 4.04.1945 aresztowany, zwolniony i zrehabilitowany w 1956 r.21. Józefa Radzymińska, Zawsze niepodlegli, Warszawa, 1991 r.
22. Władysław Wrotniak, Monografia VI Rejonu, maszynopis.
23. O istnieniu PN w Piastowie świadczy wpadka lokalu kontaktowego tej organizacji w blokach kolejowych u p.Wojnarowskiej 29.03.44, w której odebrał sobie życie założyciel i komendant PN inż.Józef Suliński "Zawisza" wraz ze swą łączniczką "Orlicą" a aresztowana Leokadia Wojnarowska została rozstrzelana w getcie 26.04.44. F.Wojciechowski, Polska Niepodległa, W-wa, 1997, str.205.

24. Raport stanu VI Rejonu do "Obroży" z dn.30.10.43 podaje pochodzenie tych plutonów z ZPN.
25. Stanisław Pietras, Polska Organizacja Zbrojna - "Siew" - "Raclawice" - POK AK, Warszawa, 1996 r.
26. Pod koniec 1940 roku POZ liczyła ok.50.000 żołnierzy w ośmiu Okręgach a komendantem głównym POZ był ktp.dypl.(ppłk.) Kazimierz Różycki "Różyczka", "Grot". Po porozumieniu z ZWZ z gen.Grot-Roweckim wyznaczono w połowie 1940 roku na komendanta głównego POZ-ZNAK płk.Hieronima Suszyckiego "Szeliga", "Dyrektor", w 1939 roku dcę 28 p.a.l.
27. Kpt.Wacław Chojna "Majewski", "Świerk", "Horodyński", przed wojną dca. baterii i p.o.dca. dyjonu 4 p.a.l. od I.1940r. w ZCZ, od III.1940r. w POZ, od XII 1941r. komendant POZ na powiat warszawski a od XII.1942 r. w Kedywie 81. (wg.St.Pietras, POZ.)28. St.Pietras, POZ, str. 131 i 148.
29. Raport stanu z 31.10.1943. wskazuje pochodzenie plutonu 1724 z POZ, ponadto protokół przekazania 48 ludzi z datą 31.10.42 przez "Majewskiego" "Romanowi" i drugi protokół przekazania przez "Romana" "Administratorowi P" (oficerowi ewidencyjnemu sztabu) z datą nieczytelną 50 ludzi z tym, że w tych 50 ludziach są wymienione 2 kobiety nie uwzględnione w pierwszym protokole. Ponadto błędnie podsumowano pozycję wpisując 60 zamiast 50.
30. Raport stanu z 31.10.1943. wskazuje pochodzenie plutonu 1721 z POZ, ponadto protokół przekazania przez "Majewskiego" z dnia 31.10.42. podaje 68 ludzi choć z podliczenia wypada tylko 63, oraz protokół, z nieczytelną datą, przekazania przez "Białego" "Administratorowi P" tylko 30 ludzi z 64 zgłoszonych przez POZ w Pruszkowie świadczy, że nie wszyscy zostali przyjęci do AK.
31. Obóz Zjednoczenia Narodowego, potocznie zwany "OZONEM", organizacja założona przez płk.Adama Koça w 1937 roku z zadaniem jednoczenia narodu, szefem propagandy OZN był mgr praw T.Żenczykowski.
32. Władysław Wrotniak, Monografia Rejonu VI, maszynopis, str.14.
33. Żenczykowski Tadeusz - patrz noty biograficzne.
34. System piątkowy w konspiracji polegał na tym, że każdemu członkowi piątki podlegało pięciu innych członków, a każdemu z nich kolejnych pięciu członków. Zapewniało to większe bezpieczeństwo organizacji, ponieważ znało się i miało ze sobą bezpośredni kontakt tylko sześciu członków. Po wprowadzeniu organizacji wojskowej i utworzeniu batalionów, kompanii i plutonów, piątki przekształciły się w sekcje a trzy sekcje tworzyło drużynie
35. Struktury ZOR przytoczono według opracowanej przez Władysława Wrotniaka "Monografii VI Rejonu" w maszynopisie. O dobrej współpracy ZOR i ZWZ od zimy 1940 r. na terenie Piastowa podaje por.Jan Sadowski w swych relacjach. Na dowód tego przytacza fakt złożenia w roku 1941 przysięgi ZWZ.
36. Protokół zdawczo - odbiorczy w sprawie przekazania jako drugiej fazy scalania na terenie "Henrykowa" (kryptonim Pruszkowa) Oddziałów ZOR "Opole" z PZP (kryptonim AK), podpisany przez "Kańskiego" (St.Radomskiego) jako przekazującego i "Właściciela" (Edmunda Rzewuskiego - "Pawła") i "Sekretarza Składu (oficera organizacyjnego sztabu VI Rejonu).
37. Stany liczebne kompanii podano według raportu dla obwodu "Obroża" z 31.10.1943 r.
38. Brat założyciela ZOR Zdzisława Szymborskiego.
39. Władysław Wrotniak - patrz noty biograficzne.40. Zygmunt Abramowski, wachmistrz sl.st., po przekazaniu kompanii do AK w 1942 r. przeniesiony do służby kwatermistrzowskiej VI Rejonu.
41. Leon Trzcziński, relacja bez daty.

42. Leon Trzcziński, jak wyżej.
43. A.K.Kunert, Ilustrowany przewodnik po Polsce Podziemnej, Warszawa 1996.
44. Odorkiewicz Czesław, 1901-1966. "Krybar", kpt.rez. Od 1915 w tajnym skautingu, od 1917 w POW, 1918-1920 w WP, w konspiracji współzałożyciel "Warszawianki", od VI.1940 do IX.1941 komendant Organizacji Wojskowej "Unii", jednocześnie od 1939 w SZP-ZWZ-AK, w Powstaniu Warszawskim dca. VII Zgrupowania AK, dowódca Grupy "Krybar".
45. Protokół zdawczo - odbiorczy organizacji Unii (POW) od komendanta "Okszy", zgłoszono 74 mężczyzn i 18 niewiast, przyjęto 58 w tym: 2 oficerów rez., 5 pchor., 23 podoficerów rez. Zdał "Oksza" (wachm. Zygmunt Abramowski), przejął "Administrator P", (por.J.Bialik).
46. Hieronim Krygier, relacja z 28.02.1971 r. i H.Krzyczkowski, W cieniu Warszawy, W-wa 1986 r. str.49
47. A.K.Kunert, Ilustrowany przewodnik po Polsce Podziemnej, Warszawa, 1996r.
- 47-a. Na podstawie relacji ustnej Józefa Kwasiborskiego przekazanej H.Krzyczkowskiemu. Zarówno J.Hoppe jak B.Chajęcki byli założycielami w 1939 roku organizacji "Warszawianka", która na początku 1940 roku weszła w skład "Unii". (A.K.Kunert, Słownik tom I str.52, tom II str.109.48. Seweryn Skowroński, "Skotnicki", "Waldemar", "Anatol", ppor., 1896 - 1945, patrz noty biograficzne.
49. L.Niżyński, Batalion Miotła, I.W.PAX., Warszawa, 1992, str. 8-20.
50. Tadeusz Palusiak, "Konstanty Jasiński", "Kostek", sierż.rez., 1914 - 1944, patrz noty biograficzne.51. Kryptonim "Madagaskar" został zastąpiony kryptonimem "Garluch" po aresztowaniach dcy i oficerów pułku w lutym 1942 r. po których dctwo objął mjr."Wysocki".
52. A.K.Kunert, Ilustrowany przewodnik po Polsce Podziemnej, Warszawa, 1996.
53. Według opracowania J.Cierlińskiego na podstawie biuletynów Środowiska "Garluch" i ustnych relacji.
54. Tadeusz Nowicki, "Orlik", ppor/por., 1920, patrz noty biograficzne.
55. Relacja ppor.T.Nowickiego z 15.02.1972.
56. Meldunek o stanie organizacji SZP,AK, w dok.poz.nr 8.
57. Instrukcja nr 2 dla ob.Rakonia (gen.Grot-Rowecki) z dn.4.12.1939 r. Komendanta Głównego gen.K.Sosnkowskiego, AK w dokumentach, poz.nr 7, tom I, str. 10.58. Instrukcja dla Obywatela Rakonia, 4.12.39., AK w dok.poz.nr 7.
59. J.Z.Sawicki VII Obwód O.W. AK, Warszawa, 1990, str.37.
60. Relacja S.Turno-Ornowskiego z 7.5.1977 r.
61. Radiogram L.dz.3814 z 18.6.1940 r. AK w dok.poz.nr 45.
62. W tym wybitnie mu pomagali: Radke pracownik PKP prowadzący wywiad na linii Warszawa-Piotrków, oficer jugosłowiański "Jur", który wykorzystywał swe służbowe wyjazdy do Niemiec dla wywiadu przemysłowego i kolejowego, kpt.Chłosta "Mściwój" i Osuchowska w Warsztatach Kolejowych, były komisarz policji obyczajowej "Paleolog" obsadzała odpowiednią służbę lokale i kasyna dla Niemców.
63. Stefan Turno-Ornowski relacja z 6.4.1974.
64. Skład plutonu miał być następujący: dowódca, zastępca dcy., goniec i 3 drużyny po 9 ludzi, razem 30 żołnierzy.66. St.Turno-Ornowski, relacja z 6.04.1974 r., (Jak wyżej).
67. Edmund Aleksander Krzywda-Rzewuski - patrz noty biograficzne.
68. Władysław Więch, relacja z 4.05.1977 r. (Wł.Wrotniak, Monografia VI Rej. maszynopis).

69. Harcerze byli jednymi z pierwszych w pracy konspiracyjnej, już w grudniu 1939 r. koło harcerzy 14 MHD złożyło przysięgę, w drugim półroczu 1941 r. powstał pruszkowski Hufiec Szarych Szeregów "Zielony Dąb". W styczniu 1942 r. zaprzysiężono drużynę harcerek. Sz.Sz. stawiały sobie za cel pracy wychowanie przez walkę. Działali w trzech grupach: najmłodszy (12-14 lat) "Zawiszacy", starsi (15-17 lat) "Szkoły Bojowe" i powyżej 18 lat. "Grupy Szturmowe". (T.Jaros, Wojenna służba harcerstwa pruszkowskiego, Pruszków, 1988, broszura, 50 str.)
70. Stanisław Sierpiński, relacja z 4.05.1977 r. (Wł.Wrotniak, Monografia VI Rej., maszynopis).
71. Zdzisław Castellaza, relacja z 4.04.1977 r. (jak wyżej).
72. AK w dokumentach, t.II, poz.nr 248.73. A.K.Kunert, Ilustrowany Przewodnik po Polsce Podziemnej, Warszawa, 1996.
74. A.Janowski, Okręg Stołeczny SN. Dzieje organizacji 1939-1940, Warszawa lat wojny i okupacji, Z.2, Warszawa, 1972, str.167-211.
75. Z życiorysu kpt.K.Wojtczaka w posiadaniu córki Bożeny Wojtczak-Gadomskiej
76. Zbyszek Siemaszko, Narodowe Siły Zbrojne, rozdz. III, Warszawa, 1985.
77. Na podstawie ustnej relacji kpt.Kazimierza Wojtczaka.
78. Według relacji kpr.pdchor.Bogusza Donaja.
79. Ulotka TZWW z listopada 1942 r. Rozkaz Nr 74 Komendanta Sił Zbrojnych w Kraju, Scalenie wysiłków wojskowych w Kraju, 2 strony.
80. Patrz rubryka "pochodzenie", Rejon VI, 31.10.1943 r., Ze zbiorów "Obroży" w KUL, odpis w archiwum "Obroży"
81. Wł.Wrotniak, Monografia VI Rejonu AK, maszynopis str.23.
82. Henryków (krypt.Pruszkowa), Protokół zdawczo-odbiorczy w sprawie przekazania jako drugą fazę scalania oddz. ZOR na terenie "Henrykowa" /Opole ZOR-u/, podpisany przez "Kańskiego" kom.rej. "Opole". (St.Radomski), ze strony AK, przez kom. VI Rej.. "Właściciela Składu" (kpt.Ed.Rzewuskiego) i "Sekretarza Składu" (kpt.A.Sobczyka).83. Zachowały się dwa protokoły przekazania organizacji POZ z datą nieczytelną. POZ (grupa Piastów), 60 ludzi, w tym 2 oficerów, 1 podchorąży, 18 podoficerów, zdał "Roman" i org.POZ 30 ludzi, w tym 11 podoficerów, zdał "Biały", obie grupy przyjął "Administrator P" (por.J.Bialik).
84. Wg oświadczenia K.Krzyżaka z dn.27.9.1971 r. i relacji A.Sobczyka spisane przez H.Krzyżkowskiego.
85. Wł.Wrotniak, Monografia VI Rejonu AK, maszynopis, str.21.
86. Wspomniany wcześniej protokół z przyjęcia Org.KZ (Konfederacji Zbrojnej), przez ZPJ (AK), datowany: Helenów XII.42 i podpisany: zdał: "Majewski" (ppor.J.Czelej), przejął: "Administrator P" (por.J.Bialik).
87. Protokół przyjęcia organizacji "Pobudka" z dn.14.12.1941 r., podpisany jednostronnie przez "Administratorsa P" (por.J.Bialika).
88. Protokół zdawczo - odbiorczy org."Walka" w IX.42, "podpisany jednostronnie z powodu braku kontaktu," przez "Administratorsa P" (por. J.Bialik).